

FOKUS PÅ SÅRBARE FAMILIER I UDSATTE BOLIGOMRÅDER

En kortlægning af
problemstillinger og indsatser

FOKUS PÅ SÅRBARE FAMILIER I UDSATTE BOLIGOMRÅDER

En kortlægning af problemstillinger og indsatser

Nana Øland Frederiksen, projektleder
Sidsel Vinther Breau
Ane Glad

ISBN: 87-92798-26-8

© 2015 Center for Boligsocial Udvikling

Center for Boligsocial Udvikling
Sadelmagerporten 2A
2650 Hvidovre

Tlf: 50 89 45 00
E-mail: info@cfbu.dk
www.cfbu.dk

JANUAR 2015

Alle Fotos: Kristian Brasen for CFBU, taget på beboerne i boligafdelingen 3B i Sydhavnens familietur til Møn, bortset fra foto side 33 taget af den boligsociale indsats i Sønderborg.

Udgivelsen kan frit hentes på www.cfbu.dk

CFBU's udgivelser kan frit citeres med tydelig kildegengivelse

er en selvejende institution under Ministeriet for By, Bolig og Landdistrikter. Centrets overordnede formål er at undersøge effekten af sociale indsatser i udsatte boligområder, at indsamle erfaringer fra nationale og internationale boligsociale indsatser og at yde kvalificeret rådgivning og processtøtte til centrale aktører indenfor det boligsociale område.

INDHOLD

Indledning	4
Sådan har vi gjort	4
Konklusion	6
Kommunalt og boligsocialt arbejde med sårbare familier	8
Omfanget af samarbejdet mellem helhedsplaner og socialforvaltning	10
Evidensbaserede programmer i helhedsplanerne	11
Hvor mange børn og unge i udsatte boligområder er sårbare?	13
Hvad karakteriserer sårbare familier i udsatte boligområder?	15
Sociale faktorer	15
Personlige faktorer	17
Kulturelle faktorer	18
Fravær af indsatser for fædre	22
Boligsociale indsatser for sårbare familier	24
Fokus på at give forældrene viden	28
Fokus på sociale netværk og sammenhold i familien	31
Fokus på at øge fysisk og psykisk trivsel for forældre	34
Fokus på at bygge bro til relevante aktører	37
Fokus på at opbygge kompetencer, netværk og selvværd	40
Litteratur	43

INDLEDNING

Med denne kortlægning stiller CFBU skarpt på arbejdet med sårbare familier i udsatte boligområder. Rapporten kortlægger omfanget af problemet, hvilke udfordringer familierne kæmper med og hvilke indsatser som findes i det boligsociale arbejde målrettet målgruppen.

I udsatte boligområder bor der mange familier, som er karakteriseret ved at være fattige, at forældrene har et lavt uddannelsesniveau og at forældrene er på overførselsindkomst¹. Der bor mange familier, hvor forældrene er enlige forsørgere, eller familier som har mange børn. Og der bor mange familier med anden etnisk baggrund, hvor forældrene har ringe kendskab til det danske samfund, og som måske har problemer med i bagagen som fx traumer fra krig i hjemlandet. Alle disse ting er karakteristika, som kan gøre det svært at være en god forælder, og som gør familierne sårbare. Disse familier kan have brug for en særlig social indsats, for at forebygge at børnene mistrives. Så hvad kan man gøre i det boligsociale arbejde for at styrke sårbare familier?

Denne undersøgelse er en kortlægning på flere planer. Det er en kortlægning af omfanget af sårbare familier og børn i udsatte boligområder, en kortlægning af de problemstillinger, som knytter sig til sårbare og udsatte familier i udsatte boligområder og en kortlægning af de indsatser i helhedsplanerne, som arbejder med at klæde sårbare forældre på til at være bedre forældre for deres børn, eller som på anden vis hjælper sårbare familier til at trives bedre. Disse indsatser kan være meget forskellige. Nogle indsatser er rettet mod småbørnsfamilier, og andre er rettet mod familier med teen-age børn. Nogle indsatser er brede tilbud til alle familier i boligområdet, og nogle er henvendt til en bestemt målgruppe. En del af indsatserne er særligt målrettet forældre med anden etnisk baggrund end dansk, men ikke alle. Familier med anden etnisk baggrund end dansk fylder dog meget i indsatserne, og derfor vil vi i denne rapport have særligt fokus på

problemstillinger knyttet til familier med anden etnisk baggrund.

SÅDAN HAR VI GJORT

Vi starter undersøgelsen med at kortlægge omfanget af problemerne. På baggrund af tal fra Danmarks Statistik undersøger vi med udgangspunkt i en definition, som er udviklet af SFI, hvor mange børn i udsatte boligområder, som er i særlig risiko for at komme til at mistrives.

Dernæst beskriver vi de problemstillinger der knytter sig til udsatte familier. Denne kortlægning af problemstillinger knyttet til sårbare familier i udsatte boligområder, er lavet på baggrund af: Interviews med boligsociale medarbejdere, som arbejder med sårbare familier; gennemlæsning af helhedsplaner, som arbejder med sårbare familier samt litteraturstudie og interviews med eksperter på området.

Kortlægningen af, hvilke indsatser der i helhedsplanerne er målrettet udsatte eller sårbare familier, fandt sted i januar 2014. Den er lavet på baggrund af beskrivelser af indsatserne i de to databaser, som vi har til rådighed². Vi gennemsøgte databaserne med henblik på at identificere indsatser, som særligt er målrettet sårbare familier eller sårbare forældre. Det betyder, at vi har medtaget aktiviteter, som er målrettet hele sårbare familier, men også indsatser, som kun er målrettet sårbare forældre, med henblik på at styrke disse, så de kan blive bedre forældre for deres børn³. Alle indsatserne er blevet kategoriseret under fem forskellige tilgange til arbejdet med sårbare familier,

med udgangspunkt i de problemstillinger de adresserer. Disse tilgange beskrives mere detaljeret i kapitlet 'Boligsociale indsatser for sårbare familier', og sammenhængen imellem problemstilling, indsats og forventede virkninger illustreres i en model. Under de forskellige tilgange findes forskellige indsatstyper. Nogle af disse indsatstyper giver vi eksempler på undervejs.

De fleste af de tilgange og indsatser, vi beskriver i denne kortlægning, er ikke blevet evalueret på en sådan måde, at vi kan hævde, at der er evidens for, at de virker. I stedet er de blevet udvalgt på baggrund af projekternes egne udmeldinger om positive erfaringer og CFBU's vurdering af, at man i indsatsen arbejder målrettet med enkelte familier med et bevist metodevalg. For at sandsynliggøre en positiv virkning af de indsatser vi beskriver, har vi derfor anvendt litteratur, som siger noget om, hvorvidt indsatserne kan forventes at have en positiv virkning.

TAK

Vi vil gerne rette en stor tak til alle deltagerne i vores interviewundersøgelse samt beboerne i boligafdelingen 3B i Sydhavnen, der har givet os mulighed for at fotografere deres familieferie til Møn.

1. Når vi i denne kortlægning taler om udsatte boligområder, menes der de boligområder, som har en helhedsplan med støtte fra Landsbyggefonden.

2. Den ene er målopfyldelsesdatabasen, som er en database over alle indsatserne i helhedsplanerne fra puljen 2010-2014. Den anden er selvevalueringsdatabasen, som er en database over indsatserne i helhedsplanerne fra puljen 2006-2010. I selvevalueringsdatabasen fremgår dog kun én aktivitet for hvert indsatsområde i hver helhedsplan og vi har således ikke det komplette billede af indsatserne i første pulje.

3. Dette har nogle konsekvenser for, hvilke indsatser, som er medtaget og udeladt. På den ene side betyder det, at nogle af de indsatser, vi har medtaget (fx motionsaktiviteter, frivilligt arbejde i helhedsplanen, brobygning til kommunen), ikke nødvendigvis er at genfinde i databaserne som en familieindsats, men snarere er at finde under områderne 'Sundhed' og 'Beskæftigelse'. Det betyder, at der kan være flere lignende indsatser i helhedsplanerne som vi har overset, og som derfor ikke fremgår af oversigtskortet. En anden konsekvens af afgrænsningen til indsatser, som er målrettet sårbare familier, er, at vi ikke har valgt at medtage mere generelle beboeraktiviteter som for eksempel fællesspisningsarrangementer. Disse er typisk også for familier, men formålet er at skabe fællesskab og nabolik i hele boligområdet og ikke at styrke enkelte sårbare familiers udvikling og trivsel.

Beboere fra boligafdelingen 3B Sydhavnen var i Oktober 2014 på familieferie til Møn.

KONKLUSION

Der findes mange sårbare familier i udsatte boligområder. Sårbare familier er karakteriseret ved komplicerede problemstillinger, men mange steder arbejdes der med boligsociale aktiviteter, som på forskellig vis adresserer disse. I rapporten beskriver vi forskellige aktiviteter målrettet forskellige problemstillinger.

I udsatte boligområder bor der mange sårbare familier. Med udgangspunkt i en definition, som er opstillet af SFI⁴, kan vi konstatere, at 37 % af alle børn og unge i udsatte boligområder er 'i særlig risiko' for at komme ind i en negativ udvikling. En negativ udvikling vil sige, at der er en stor sandsynlighed for, at de på et tidspunkt vil få brug for særlig støtte efter servicelovens børneparagraffer⁵.

At hjælpe udsatte familier er som udgangspunkt en kommunal opgave. Det boligsociale har imidlertid nogle styrker i forhold til at skabe en god kontakt til målgruppen, som gør det meget relevant og frugtbart at samarbejde på tværs af socialforvaltning og boligsocial indsats. Desuden er man mange steder i den boligsociale indsats nået frem til, at hvis man vil forebygge at unge laver hærværk og skaber utryghed i boligområdet, må man starte med familierne. Man kan således sige, at formålet med at arbejde med sårbare familier i helhedsplanerne både har et kort og et langt sigte – at forebygge problemer i boligområdet her og nu og at forebygge, at børn kommer ind i en negativ udvikling.

Familier i socialt udsatte positioner kæmper ofte ikke blot med et enkelt problem, men med et helt problemkompleks. I denne kortlægning har vi derfor belyst nogle af de sociale, kulturelle og personlige faktorer, der kan have betydning for, at familier i udsatte positioner ikke trives. De familierettede indsatser i udsatte boligområder er mangeartede og vidt forskellige. Indsatserne forsøger at afhjælpe forskellige typer problemstillinger, og nogle indsatser består endda af flere forskellige tiltag, der refererer til flere problem-

stillinger på en gang. For overskuelighedens skyld har vi i denne kortlægning inddelt indsatstyperne i fem overordnede kategorier, alt efter hvilken problemstilling indsatsen primært adresserer: Nogle indsatser har fokus på at tilføre forældre viden om børneopdragelse og forbedre deres kendskab til "systemet". Andre indsatser fokuserer på at styrke sociale netværk og sammenholdet i familien gennem forskellige former for sociale aktiviteter, hvor familierne deler positive oplevelser sammen og møder nye mennesker. I en tredje kategori har vi placeret de indsatser, der har fokus på at øge den psykiske og fysiske trivsel for forældrene gennem forskellige former for motionsaktiviteter. Herudover er der indsatser, der har til formål at bygge bro mellem familierne og de relevante aktører, som kan afhjælpe deres problemer. Indsatserne kan både tage form af fremskudte indsatser og mere eller mindre systematiske måder at hjælpe familierne videre i systemet på. I den sidste kategori af familierettede indsatser har vi placeret de aktiviteter, der har fokus på at opbygge netværk, kompetencer og selvværd blandt forældrene gennem forskellige former for praktik og frivilligt arbejde. Gennem denne form for indsats er det formålet at forældrene får styrket deres tro på, at de kan magte små opgaver og dermed, på sigt, blive bedre rollemodeller for deres børn.

4. SFI har identificeret fem risikofaktorer, som er udslagsgivende for, om børn er i risiko for at få en forebyggende foranstaltning eller at blive anbragt. Jo flere risikofaktorer et barn har, jo større sandsynlighed er der for, at barnet vil komme ind i en negativ udvikling. Hvis et barn har tre eller flere risikofaktorer, betegnes det som 'i særlig risiko' for at komme ind i en negativ udvikling. De fem risikofaktorer er 1) at mor ikke bor i kernefamilie, 2) at mor er dømt for kriminalitet, 3) at mor er på kontakthjælp eller pension, 4) at mor ingen uddannelse har eller kun har færdiggjort grundskolen og 5) mors boligforhold (Laustsen, Mette et al. 2010).

5. Det skal dog bemærkes, at disse tal udelukkende tager højde for socioøkonomiske forhold og ikke rummer en viden om børnenes reelle trivsel. Det er således muligt, at forældrene, på trods af ringe og socioøkonomiske forhold, har gode forældreevner.

KOMMUNALT OG BOLIGSOCIALT ARBEJDE MED SÅRBARE FAMILIER

Arbejdet med socialt udsatte familier og børn i mistrivsel er en kommunal opgave. Den boligsociale indsats bør derfor fokusere på sårbare familier, som ikke falder under socialforvaltningens arbejdsområde eller samarbejde tæt med socialforvaltningen omkring kommunikationen med de særligt udsatte familier.

Når man skal forholde sig til arbejdsdelingen mellem den kommunale indsats og den boligsociale indsats, når det kommer til familier med sociale udfordringer, er det relevant at skelne imellem "udsatte familier" og "sårbare familier." Med udsatte familier menes familier, hvor børnene lever under nogle vilkår, som kommunen har vurderet, går ud over deres opvækst, udvikling, sundhed, trivsel og skolegang og hvor børnene modtager særlig støtte efter servicelovens børneparagraffer. At tage hånd om problemstillingerne i disse familier er en kommunal opgave og det er således ikke meningen, at boligsociale indsatser skal gå ind i arbejdet med problemerne internt i udsatte familier. Sårbare familier er familier, som ligeledes har en række sociale udfordringer, men som ikke har en børnesag i socialforvaltningen. Det er altså familier, hvor det ikke vurderes, at problemstillingerne er så alvorlige, at det går ud over barnets trivsel. De sårbare familier er en oplagt målgruppe for den boligsociale indsats, i og med at de kæmper med nogle udfordringer, men ikke modtager støtte fra socialforvaltningen. Det skal dog nævnes, at det også i nogle tilfælde kan give god mening, at den boligsociale indsats, i samarbejde med socialforvaltningen, arbejder med de mest udsatte familier. I denne rapport bruges ordene

udsatte familier og sårbare familier på skift. Der skelnes altså imellem, om der specifikt henvises til familier med en sag i socialforvaltningen, og som hører under servicelovens børneparagraffer, eller om der henvises til socialt udfordrede familier mere generelt i boligområderne.

Man kan pege på to forskellige bevæggrunde for, at man arbejder med sårbare og udsatte familier i det boligsociale arbejde. Den ene er, at man, som sagt, har gode forudsætninger for at nå de mest udsatte familier og dermed kan spille en rolle i forhold til at forebygge mistrivsel hos børn og unge. Her kan man sige, at den boligsociale indsats påtager sig en andel i den kommunale kerneopgave, fordi de har særligt gode forudsætninger for at løse opgaven.

En anden bevæggrund er, at mange af de problemer man oplever i boligområderne, med unge som laver hærværk og skaber utryghed, starter i familierne. I løbet af de sidste mange års boligsociale arbejde har man således erfaret, at hvis man vil tage hånd om de problemer, som man oplever i boligområdet her og nu, og forebygge at de opstår på sigt, er det ikke nok at lave fritidsaktiviteter, væresteder og relationsarbejde

for unge. Man må gå et skridt længere tilbage og arbejde med børnenes trivsel derhjemme og med forældrenes muligheder og evner for at opdrage deres børn fra børnene er helt små.

Man kan således pege på to forskellige formål med arbejdet med sårbare og udsatte familier i helhedsplanerne: 1) et 'her og nu' formål, som handler om at få forældrene til at tage ansvar i forhold til de unge, som skaber utryghed i boligområdet og 2) et mere langsigtet formål som handler om at forebygge, at disse problemstillinger opstår i fremtiden, og at børn kommer ind i en negativ social og psykologisk udvikling.

At boligsociale medarbejdere har særligt gode forudsætninger for at skabe en positiv kontakt til målgruppen skyldes på den ene side, at han eller hun ikke har myndighedsfunktion, og at forældrene derfor ikke behøver frygte, at de kan fjerne deres børn. En anden vigtig årsag er, at de boligsociale medarbejdere er lokalt placerede, og derfor er lette at komme i kontakt med på en uformel måde. De har derfor en tættere kontakt med beboerne i hverdagen. I citatet nedenfor beskriver lederen af den kommunale familierådgivning på Amager de boligsociale medarbejders fordele, når det kommer til at skabe kontakt til sårbare familier. Desuden peger hun på, at det er vigtigt at huske på arbejdsdelingen, og at de boligsociale medarbejdere ikke selv hverken kan eller skal løse socialrådgiveropgaver:

“ De [boligsociale medarbejdere] har muligheder for - på en helt anden måde end vi - at komme ud. De er der for at skabe tryghed for borgerne og er lette at få kontakt til. Fordi de er derude og går rundt i området og er kendte. Jeg ved da i hvert fald, at hende jeg kender særligt godt, er kendt og elsket af mange forældre i området. Hun bliver let overbebyrdet. Jeg siger til hende: Du er jo ikke socialrådgiver. Lad dem komme op til mig. Men de [forældrene] vil hellere spørge hende, fordi de kender hende. Nogle gange følger hun dem herved [til familierådgivningen], og andre gange kommer jeg ud til f.eks. syværkstedet

Bodil Ranklev, Familierådgivningen Amager

En sidste og relateret årsag er, at de boligsociale medarbejdere har en større fleksibilitet i deres arbejds gange end selv fremskudte kommunale medarbejdere. En boligsocial medarbejder beskriver herunder hvor omfattende en proces det kan være at skabe en god kontakt til sårbare mødre:

“ De her kvinder, dem som har behov for en større viden, at få noget hjælp og at blive lyttet til, de kommer ikke af sig selv. De skal føle sig velkomne. De skal føle, at der er plads til dem herved. Jeg skal ringe til dem flere gange. Jeg må også gerne spørge dem gangen efter "Hvordan gik det med din datter, du sagde, at hun var syg sidst". De skal føle, at man er interesseret i dem, og at man gerne vil hjælpe dem. De kommer ikke af sig selv. Vi skal aflevere vores telefonnumre flere gange. Vi skal hilse på dem på gaden, hver gang vi ser dem. Vi skal vise dem herved, og vi skal måske hente dem nogle gange. Før at de føler sig trygge, før de kommer. Men når de kommer, så kommer de. Og så er de med til at få nogle andre med også. Så kan de sprede budskabet til endnu flere, til dem jeg ikke når ud til. Jeg kan ikke nå ud til alle, og slet ikke når det er et kvarterprojekt. Der er jo rigtig, rigtig mange lejemaal.

Boligsocial familiemedarbejder

Processen, som beskrives her, kræver lokal tilstedeværelse, og at medarbejderen har tiden til at være opsøgende og ikke mindst vedholdende i forhold til beboere, som han eller hun vurderer, har et særligt behov. De boligsociale medarbejdere har således nogle arbejdsvilkår der gør, at de kan skabe et godt forhold til sårbare forældre, som det ellers kan være svært at komme i dialog med.

OMFANGET AF SAMARBEJDET MELLEM HELHEDSPLEANER OG SOCIALFORVALTNING

Vi har lavet en rundspørge blandt helhedsplanerne omkring deres samarbejde med børne- og familieafdelingerne i kommunerne⁶. Af denne rundspørge fremgår det, at 80 % af helhedsplanerne har kontakt til eller samarbejder med børne- og familieafdelingen i kommunen. Af disse har 43 % en formel samarbejdsaftale, mens 49 % har en mere uformel kontakt, hvor samarbejdet ikke er nedskrevet. Det er således meget udbredt i helhedsplanerne at have et samarbejde i en eller anden form med børne- og familieafdelingen. Ser vi på, hvilken vej kontakten oftest går, kan vi se, at det i 48 % af tilfældene oftest er helhedsplanens medarbejder, som tager kontakt til børne- og familieafdelingen. 43 % svarer, at kontakten går lige meget begge veje, mens kun 3 % svarer, at det oftest er sagsbehandleren, der tager kontakt til helhedsplanen. Dette kunne tyde på, at de kommunale sagsbehandlere i børne- og familieafdelingerne ikke i hverdagen tænker på, at de kan bruge den boligsociale indsats og de boligsociale medarbejders gode kendskab til borgere, som de måske selv har svært ved at få en god kontakt til.

ET GODT EKSEMPEL: FREMSKUDT FAMILIERÅDGIVNING I VIGERSLEVOMRÅDET

Nedenfor vil vi give et eksempel på en indsats, hvor Familierådgivningen under Socialforvaltningen i Københavns Kommune er rykket ud i et udsat boligområde med en enkelt medarbejder. Denne indsats har betydet, at man har fået kontakt til mange flere familier med anden etnisk baggrund – en målgruppe man ellers havde svært ved at komme i kontakt med.

I Vigerslevområdet i Valby i København har man indgået et samarbejde mellem helhedsplanen og Familierådgivningen. Familierådgivningen er et kommunalt tilbud, hvor familier kan henvende sig og få hjælp til forskellige problemer i familien uden at blive registreret i et sagssystem. Familierådgivningen ligger i et hus på en villavej i Valby, og ikke "på kommunen". Tilbudet er således tænkt som et fremskudt 'ufarligt' forebyggende tilbud. Familierådgivningen blev imidlertid

ikke benyttet af familier med anden etnisk baggrund, selvom man vurderede, at der var et stort behov. Derfor besluttede man at indgå et samarbejde med den boligsociale indsats i Vigerslevområdet, da mange af disse familier bor i dette område. Samarbejdet består i, at en familierådgiver rykker ud i boligområdet syv timer om ugen. Her laver hun både anonyme familiesamtaler, men hun har også opbygget et netværk blandt de forskellige aktører i og omkring boligområdet, som er i kontakt med børnefamilierne. Fx skolen, sundhedsplejen og daginstitutionerne.

Familiesamtalerne finder sted i det lokale beboerhus, hvor også helhedsplanen holder til. Dette er et sted, hvor beboerne er trygge ved at komme. At familierådgiveren sidder her betyder, at familierne får 'sat et ansigt' på familierådgivningen, og at de har lettere adgang til hende, end hvis hun sad udenfor boligområdet. Dette betyder, at det er mindre grænseoverskridende for familierne at tage den første kontakt. At hun arbejder sammen med de kendte boligsociale medarbejdere betyder desuden, at disse medarbejdere kan henvise familierne til hende og sige god for hende.

At familierådgiveren har etableret et netværk blandt de lokale institutioner betyder, at disse institutioner i højere grad end tidligere henviser til familierådgivningen, både i boligområdet og på 'hovedkontoret' på Villavejen. Indsatsen har betydet, at flere familier med anden etnisk baggrund er begyndt at benytte Familierådgivningen. Der er således sket en fordobling i antallet af familier med anden etnisk baggrund, der henvender sig i familievejledningen på villavejen i løbet af de halvandet år, som den fremskudte familierådgivning i Vigerslevområdet har eksisteret.

6. Svarprocenten er 91 %, så det giver et rimeligt godt billede af graden af samarbejde. Der er således 95 ud af de 104 helhedsplaner, som har svaret.

EVIDENSBASEREDE PROGRAMMER I HELHEDSPLANERNE

Mange kommuner arbejder med evidensbaserede familieprogrammer. Disse programmer er ofte meget ressourcetunge og adresserer nogle problemstillinger, som falder under socialforvaltningens ansvarsområde. I dette kapitel ser vi nærmere på mulighederne for at arbejde med evidensbaserede familieprogrammer i helhedsplanerne.

Når det kommer til at beskrive forskellige modeller for at arbejde med sårbare familier, er det oplagt at knytte nogle bemærkninger til den række af evidensbaserede familieprogrammer, som eksisterer, og som der arbejdes med i mange af landets kommuner. I det boligsociale arbejde efterspørges jo netop evidensbaseret praksis, så hvis der findes sådanne evidensbaserede programmer, kan man så ikke bare implementere dem i det boligsociale arbejde?

Nogle af de evidensbaserede programmer er imidlertid meget indgribende i familiernes liv og ligger derfor udenfor det boligsociales arbejdsområde. Dette gælder fx Multisystemisk terapi (MST) og Multidimensional Treatment Foster Care (MTFC), der, som navnet siger, indbefatter en anbringelse udenfor hjemmet⁷. Andre er mindre indgribende. Det gælder fx programmet De Utrolige År.

Der er dog andre udfordringer ved at arbejde med et program som De Utrolige År i de boligsociale indsats. De Utrolige År kræver omfattende uddannelse af medarbejderne og løbende supervision. Desuden er De Utrolige År et program, man betaler for at bruge. Betaling for programmet og uddannelse af personale kan være en stor post i budgettet for et midlertidigt projekt. En anden udfordring kan være, at De Utrolige

År forudsætter, at der arbejdes manualbaseret. Dette vil sige, at der er udviklet en manual for indsatsen, som skal følges til punkt og prikke. Denne tilgang til arbejdet med målgruppen er meget anderledes end den typiske tilgang i det boligsociale arbejde, som er mere fleksibel og åben for input fra fx brugere og samarbejdspartnere.

Hvis man ønsker at arbejde med evidensbaserede programmer i den boligsociale indsats, er det derfor oplagt at samarbejde med kommunen om at brobygge til de evidensbaserede programmer, som kommunen tilbyder, eller eventuelt at afholde kurset i samarbejde med kommunen. Vi er stødt på en enkelt helhedsplan, som har valgt den sidste model.

ÅDALEN I STRUER OG DE UTROLIGE ÅR

I Ådalen i Struer har man i mange år lavet fællesspisning for familier med fokus på at skabe sociale netværk og med forskellige oplysende indslag som fx oplæg fra læge eller SSP. I samarbejde med socialforvaltningen fandt man ud af, at socialforvaltningen ikke havde fat i de sårbare familier i boligområdet, som de kendte til i helhedsplanen. Man indgik derfor et samarbejde om familieprogrammet "De Utrolige År", hvor medarbejderne i helhedsplanen skulle motivere de familier, som de kendte fra deres arbejde i boligom-

rådet, til at indgå i kurset. Helhedsplanen afsatte én medarbejder 15 timer om ugen og socialforvaltningen afsatte 3 medarbejdere 15 timer om ugen hver. Alle medarbejdere er blevet uddannet som gruppeleder i De Utrolige År, og de kører kurset i fællesskab. En fjerdedel af deltagerne på kurset skal være fra Ådalen, således at den fjerdedel arbejdstimer, helhedsplanen bidrager med, svarer til en fjerdedel af kursisterne.

Det er frivilligt at deltage i kurserne. Proceduren for optagelse er i overensstemmelse med programmet meget formaliseret. Det har været svært at motivere særligt familierne med anden etnisk baggrund til at deltage. Det er håbet, at de familier, som har deltaget i kurset, kan fungere som ambassadører for indsatsen, således at flere familier fra boligområdet vil tilmelde sig.

Kurset består af 20 sessioner, som hver har et bestemt tema. Kurset bygger på mange forskellige læringsmetoder, hjemmeopgaver, erfaringsudveksling, video og rollespil. Disse metoder giver gode mulighe-

der for at inkludere familier, som ikke er så gode til at tale og forstå dansk. I Struer har de dog ikke haft deltagere på holdet, som havde et dårligt dansk, så de har endnu ikke gjort sig erfaringer med dette.

De er nu i gang med anden runde af kurset. Erfaringerne er, at familierne, som deltager, er meget glade for kurset, og at de oplever at få et stort udbytte. Indtil nu er der ikke en eneste familie, som er faldet fra kurset. Frivilligheden og den omfattende procedure forud for opstart ser således ud til have en positiv betydning for familiernes engagement i kurset. Der er en stor fællesskabsfølelse på holdet på trods af, at det er meget sammensat. Der er alt fra folk på kontanthjælp til en mellemlider i en større lokal virksomhed. Denne sammensætning er et resultat af, at kurset afholdes i et samarbejde mellem kommunen og helhedsplanen, og af at deltagelse er åbent for alle, og ikke kun familier som har en sag "i systemet".

7. Multisystemisk Terapi og Multidimensional Treatment Foster Care.

HVOR MANGE BØRN OG UNGE I UDSATTE BOLIGOMRÅDER ER SÅRBARE?

I dette kapitel undersøger vi hvor mange børn og unge i udsatte boligområder, som kan siges at være i særlig risiko for at komme til at trives dårligt personligt og socialt og dermed få brug for særlig støtte fra socialforvaltningen.

I dette afsnit vil vi på baggrund af tal fra Danmarks Statistik undersøge, hvor mange børn og unge i de udsatte boligområder, som kan siges at være socialt udsatte. Vi bruger en definition, som SFI anvender i deres publikation "Udsatte børnefamilier i Danmark"⁸. SFI har identificeret fem risikofaktorer, som er udslagsgivende for, om børn er i risiko for at få en forebyggende foranstaltning eller at blive anbragt underfor hjemmet efter servicelovens børneparagraffer. De fem risikofaktorer er 1) at mor ikke bor i kernefamilie, 2) at mor er dømt for kriminalitet, 3) at mor er på kontanthjælp eller pension 4) at mor ingen uddannelse har eller kun har færdiggjort grundskolen og 5) mors boligforhold⁹. Jo flere risikofaktorer et barn har, jo større sandsynlighed er der for, at barnet vil komme ind i en negativ udvikling. Hvis et barn har tre eller flere risikofaktorer, betegnes det som 'i særlig risiko' for at komme ind i en negativ udvikling.

Tallene viser, at 35 % af alle børn og unge mellem 0-17 år i udsatte boligområder ifølge denne definition kan betegnes som "i særlig risiko" for at komme ind i en negativ social og personlig udvikling. Sammenligner vi med landsplan er tallet kun 5 %. Der tegner sig således et rimeligt alvorligt billede af, at en relativt stor andel af børn og unge i udsatte almene boligområder er

i fare for at komme ind i en negativ udvikling i deres liv sammenlignet med børn og unge på landsplan. Disse andele er desuden meget stabile over tid.

Ser vi nærmere på tallene, kan vi se, at børn af etnisk danske forældre i de udsatte boligområder i lidt mindre omfang er i særlig risiko for at komme ind i en negativ udvikling end børn af forældre med anden etnisk baggrund i de udsatte boligområder. Det er således 31 % af børnene med etnisk danske forældre og 38 % af børnene med forældre med anden etnisk baggrund, men som selv er født i Danmark, som er 'i særlig risiko'.

De risikofaktorer, som benyttes i denne definition, er som beskrevet ovenfor socioøkonomiske. De siger således ikke noget om familiens interne dynamikker, forældrenes kompetencer som forældre eller kulturelle problematikker. Selvom 35 % af børn og unge i udsatte almene boligområder ifølge denne socioøkonomiske definition er i særlig risiko for at komme ind i en negativ udvikling, kan der således godt være beskyttende faktorer i familierne, der gør, at børnene alligevel klarer sig bedre, end man kunne frygte. Fx forældre, som på trods af ringe sociale vilkår, har gode forældreevner. Forskellen imellem landsplan og

de udsatte boligområder og forskellen imellem etnisk danske og ikke etnisk danske børn skal således først og fremmest ses som et udtryk for en forskel i socio-økonomisk status og ikke en forskel på forældreevner og børnenes reelle trivsel¹⁰.

8. Laustsen, Mette et al. 2010.

9. Et væsentligt forbehold er her, at SFI's definition på boligudsathed i den omtalte rapport ikke dækker over familier i almene boliger i udsatte boligområder, men over "familier i privat udlejet etagebyggeri med mangler" + "andet". I vores analyse har vi inkluderet "bosætning i udsatte almene boligområder" som en risikofaktor. Dette har vi gjort, fordi vi vurderer, at det ville give et skævt billede, hvis vi ikke inddrog bosætning i et udsat alment boligområde som en risikofaktor, da familierne i de udsatte boligområder dermed pr. definition ikke kunne have boligforholdet som risikofaktor (at bo i almen bolig udelukker nødvendigvis muligheden for at bo i privatudlejning). SFI's analyse viser, at 'almen bolig' er en vigtig risikofaktor for, hvorvidt børn får en forebyggende foranstaltning, mens den er knap så vigtig i forhold til anbringelser. SFI har i deres rapport et særligt fokus på anbringelser, og har derfor valgt at se bort fra almen bolig som en risikofaktor (SFI 10:14: Udsatte børnefamilier i Danmark, s. 71). Det er derfor vores vurdering, at det giver et mere retvisende billede af hvor mange børn og unge som er 'i særlig risiko' ifølge SFI's model (hvor man skal have tre eller flere risikofaktorer for at være 'i særlig risiko'), hvis vi betegner 'bosætning i udsat alment boligområde' som en risikofaktor.

10. Skytte 2013:242-44

HVAD KARAKTERISERER SÅRBARE FAMILIER I UDSATTE BOLIGOMRÅDER?

På baggrund af et litteraturstudie og interviews med praktikere og eksperter vil vi i dette kapitel se på de problemstillinger, som karakteriserer sårbare familier i udsatte boligområder. Vi skelner imellem henholdsvis sociale faktorer, personlige faktorer og kulturelle faktorer.

De problemstillinger som karakteriserer sårbare familier i udsatte boligområder er meget komplekse i den forstand, at de bunder i mange forskellige ting, som også indbyrdes hænger sammen. Der er således ikke én årsag til at familierne ikke trives, men en myriade af årsager, som fletter sig sammen, og som på forskellig vis påvirker og forstærker hinanden. Dette betyder også, at der ikke er én løsning på problemerne, men at man kan anskue problemerne fra forskellige vinkler. Dette betyder igen, at man kan iværksætte forskellige former for indsatser, som kan adressere de forskellige problemer, og at forbedringer på én front kan sætte en positiv kædevirkning i gang.

I dette kapitel vil vi prøve at forklare kompleksiteten i de problemer, som karakteriserer sårbare familiers liv, samt skitsere hvordan de forskellige problemstillinger fletter sig ind i hinanden. Kapitlets formål er dels at give læseren en god forståelse for problemerne, og dels at bruge beskrivelsen af problemstillingerne som et springbræt til at beskrive de forskellige måder, hvorpå man i det boligsociale arbejde vælger at arbejde med sårbare familier.

Overordnet kan man inddele familiernes problemstillinger i tre: sociale faktorer, personlige faktorer og kulturelle faktorer, selvom disse tre områder selvfølgelig også fletter sig sammen. De sociale faktorer omhandler lavt uddannelsesniveau, arbejdsløshed, fattigdom og isolation fra det øvrige samfund. De individuelle problemstillinger handler primært om psykiske og fysiske problemer blandt forældrene og i nogle tilfælde misbrugsproblemer. De kulturelle faktorer, som vi vil fokusere på her, knytter sig primært til, at beboere med særligt mellemøstlig baggrund har en anden opdragelsestradition end den danske og en anden forståelse af ungdoms- og fritidsliv, hvilket kan give nogle udfordringer i familierne.

SOCIALE FAKTORER

De sociale faktorer, som kan have indflydelse på familiers trivsel, er som nævnt lavt uddannelsesniveau, arbejdsløshed, fattigdom og isolation fra det øvrige danske samfund. Et lavt uddannelsesniveau kan betyde, at forældrene har ringere forudsætninger for at få et arbejde¹¹. Hvis forældrene er arbejdsløse betyder det på den ene side, at familierne risikerer at leve i fattigdom¹² og på den anden side, at de kan

have svært ved at indgå på en meningsfuld måde i samfundet. Den identitetsskabende karakter, som arbejdet typisk har i det danske samfund, kan have en række negative psykologiske konsekvenser for de mennesker, der står uden for arbejdsmarkedet. Blandt de langvarigt arbejdsløse er angst, depressioner, lavt selvværd mm. derfor hyppige psykologiske reaktioner på arbejdsløshed¹³. En undersøgelse viser desuden, at børn i familier, hvor den ene forælder er langtidsledig, langt hyppigere oplever en række belastninger som vold, psykisk sygdom, misbrug og brudte familier end deres jævnaldrende¹⁴.

For forældre med indvandrer- eller flygtningebaggrund betyder arbejdsløshed, at de ikke får den berøringsflade med det danske samfund, som en arbejdsplads er¹⁵. En arbejdsplads er både et sted, hvor en flygtning eller indvandrer møder danskere, trænes i at tale og forstå dansk og hvor man kan få en forståelse for sociale normer og omgangsformer. Hvis man som flygtning eller indvandrer er arbejdsløs, har man ikke denne naturlige kontakt med det danske samfund. At få et arbejde kan også være en måde at få en meningsfuld hverdag, at blive en del af samfundet og også få en følelse af stabilitet og selvforsørgelse¹⁶.

Den sociale isolation, der ofte følger med arbejdsløshed, har også konsekvenser for forældrenes indlevelsesevne i forhold til børnenes hverdag. I familier, hvor forældrene har meget begrænset kendskab til det danske samfund, kan det være svært at støtte børnene og hjælpe dem med at bearbejde de konflikter, der opstår mellem børnenes danske liv og livet i familien. På grund af forældrenes manglende indlevelse i børnenes hverdag har de ofte en opfattelse af, at børnene trives og klarer sig godt i skolen – selvom det måske slet ikke er tilfældet. Dette kan føre til, at børnene ikke tør fortælle om dårlige oplevelser eller resultater af frygt for at skuffe forældrene. Dermed fastholdes forældrenes høje (og måske helt urealistiske) forventninger til børnene¹⁷. Forældrenes manglende kendskab til det danske samfund og til børnenes formåen medfører, at de kan have svært ved at sætte meningsfulde grænser for børnenes opførsel

uden for hjemmet. Dermed besværliggøres børnenes mulighed for at skabe forbindelse mellem hverdagen i skolen og hjemme¹⁸.

Arbejdsløshed kan som nævnt betyde fattigdom. Fattigdom kan også have stor betydning for børns opvækst. Dette gælder både den mad børnene får, og om de har passende påklædning i de kolde vintermåneder, men det gælder også begrænsninger i det sociale liv, som børnene har mulighed for at deltage i, som fx om man har mulighed for at deltage i sociale arrangementer som koster penge, om man kommer på sommerferie, om der er råd til kontingentet i fodboldklubben og om der er råd til at børnene kan få de samme ting, som andre børn fx en telefon eller en computer¹⁹. Fattigdom kan altså betyde social isolation for børnene og en begrænset livsverden, hvor man først og fremmest opholder sig i hjemmet og i lokalområdet i sin fritid.

Et notat fra Fonden Kraka viser, at der er en lagt større koncentration af økonomisk fattige mennesker i særligt udsatte almene boligområder end i resten af befolkningen²⁰. Notatet viser, at 0,8 % af befolkningen var fattige i 2011 ifølge den nyetablerede fattigdomsgrænse i Danmark, mens dette gjaldt for 4,5 % af befolkningen i udsatte boligområder²¹. Her har væksten i andelen af fattige ligeledes været langt større end i resten af landet, og cirka en femtedel af de økonomisk fattige i Danmark bor i almene boligområder²². Der er derfor god grund til at antage, at mange af de familier, som de boligsociale indsatser retter sig imod, kan siges at være fattige.

To undersøgelser peger på to samfundsgrupper som primært rammes af fattigdom: Etniske minoritetsfamilier samt enlige forsørgere og deres børn. To grupper, som udgør en stor andel af beboerne i udsatte boligområder. Enlige forsørgere og deres børn oplever oftere end andre grupper materielle afsavn, som ikke at kunne betale regningerne eller have råd til daglige fornødenheder, og de har betydeligt lavere indkomster end parfamilier med børn²³. Andelen af enlige mødre, der falder under OECD's fattigdomsgrænse, er således større end andelen i resten af befolkningen²⁴. Undersøgelsen viser desuden, at de

enlige mødre, der lever under fattigdomsgrænsen, typisk også er karakteriseret ved at være unge, at have anden etnisk baggrund end dansk, ikke at have en erhvervsuddannelse, at være uden for arbejdsstyrken, at være under uddannelse og at modtage kontanthjælp²⁵. En undersøgelse, der sammenligner etnisk danske børnefamilier med børnefamilier med anden etnisk baggrund end dansk, viser, at 17 % af familierne med anden etnisk baggrund end dansk lever under en relativ fattigdomsgrænse²⁶, mens det samme gælder for 4 % af de etnisk danske børnefamilier²⁷.

En problemstilling, som også bliver nævnt i interviews med boligsociale praktikere, er, at sårbare og udsatte familier ofte har et svagt socialt netværk og oplever at være socialt isolerede. Dette er også en tendens, der er blevet påvist i tidligere undersøgelser, hvor det fremhæves, at familier med anden etnisk baggrund i højere grad end etnisk danske familier, mangler et socialt netværk, der kan aflaste dem med praktiske opgaver som børnepasning og problemer i husholdningen²⁸. Ligesom med økonomisk fattigdom er etniske minoritetsfamilier og enlige mødre de to grupper, som er i størst risiko for at være socialt ekskluderede og have svagere sociale netværk²⁹. Ikke at have et netværk at trække på, kan gøre hverdagen mere stressende for disse børnefamilier³⁰. Det sociale netværk indvirker desuden på barnets opvækst, da det har betydning for familiens oplevelse af at høre til og for forældrenes følelse af sikkerhed³¹.

Der er altså en række sociale faktorer, som kan øge risikoen for, at familier ikke trives. Her er det dog vigtigt at nævne, at ingen af disse faktorer i sig selv medfører mistrivsel, men det er særligt kombinationen af flere faktorer hos en enkelt familie, der udgør risikoen. Nogle af disse risikofaktorer har dog tendens til at ophobe sig (fx kan det være svært at få fodfæste på arbejdsmarkedet, hvis man ikke har et socialt netværk og en uddannelse), og det er i disse tilfælde, at sandsynligheden for mistrivsel i familien indtræder³².

PERSONLIGE FAKTORER

Vores interviews med boligsociale medarbejdere peger på, at psykiske og fysiske problemer hos forældrene er afgørende for forældrenes overskud til at håndtere de problemstillinger, der opstår i hverdagen, ligesom de har betydning for forældrenes mulighed for at involvere sig i deres børns liv. En del familier oplever psykiske problemer, som gør det svært for forældrene at magte hverdagen.

Familier med anden etnisk baggrund kan have psykiske problemer, som bunder i traumer fra hjemlandet, eller som kan være konsekvens af lang tids marginalisering i Danmark. En undersøgelse viser, at mødre i etniske minoritetsfamilier i højere grad oplever problemer som fx angst og dårlige nerver, depression, migræne, ondt i hjertet, søvnproblemer, følelse af ikke at kunne klare de daglige problemer, træthedsfølelser og smerter i led og knogler sammenlignet med etnisk danske mødre³³. I familier, der har oplevet krig, tortur eller flugt er der ofte forskellige former for traumatisering, der står i vejen for familiens trivsel. De psykiske følger, efter tortur eller efter at have levet i tilstande af krig eller organiseret vold, kan være invaliderende og traumatiserede forældre har ofte en begrænset indlevelsessevne overfor børnene, da de ikke har det psykiske overskud til at være aktive deltagere i deres børns hverdag. De hyppigste psykiske symptomer er angst, søvnbesvær, koncentrationsbesvær, vredesudbrud og depression³⁴.

De psykiske problemer kan både skyldes, at familierne har traumatiske eller ubehagelige oplevelser med i bagagen, men det kan også skyldes en marginaliseret tilværelse med social isolation og identitetstab. På den måde har forskellige sociale faktorer ofte en væsentlig rolle at spille i forhold til de personlige faktorer. Alle mennesker har brug for at blive bekræftet af andre³⁵. Manglende bekræftelse medfører en følelse af værdiløshed og kan føre til psykisk sygdom. Her spiller arbejdsmarkedet en betydelig rolle, i forhold til at signalere, at personen er værdifuld og efterspurgt³⁶. Psykolog med speciale i interkulturel opdragelse, Basim Osman fortæller her om, hvad det betyder for mennesker aldrig rigtig at finde sin plads i samfundet:

“ Nederlag, det vil sige oplevelsen af at migrationen har nogle langvarige effekter af utilpassethed. At man aldrig rigtigt får forsonet sig med den nye verden, at man aldrig rigtigt får pakket kufferten ud. Man er altid på vagt, man er altid utryg [...] Det gør noget ved mennesker, når de får sådan nogle oplevelser. Når de ikke magter deres eget liv

Psykolog, Basim Osman

Forældrenes magtesløshed kan have forskellige konsekvenser for børnene. Når børn vokser op i en familie, hvor den ene eller begge forældre er traumatiserede eller psykisk ustabile, har det naturligvis også betydning for børnenes trivsel. Børn er særligt sårbare overfor deres forældres psykiske tilstand. Derfor taler man fx om "sekundær traumatisering". Blot det at være medlem af en familie og være følelsesmæssigt involveret med medlemmerne af den familie, gør mennesker psykisk sårbare over for de katastrofer, der påvirker dem³⁷. Når forældrene ikke kan magte deres eget liv, kan det også betyde, at de trækker sig tilbage fra samfundet og accepterer at leve et isoleret liv. I den forbindelse fortæller Basim Osman, at det kan betyde, at forældrene projicerer deres egne uindfriede forventninger om uddannelse, udvikling og det gode liv over på børnene.

Mange forældre har også fysiske problemer, som begrænser dem i deres hverdag. En undersøgelse foretaget af Sundhedsstyrelsen viser, at de fleste indvandregrupper har flere indlæggelser end etniske danskere, og at de har markant større forekomst af langvarige sygdomme³⁸. Etniske minoriteter indlægges ligeledes oftere på hospitalet med diabetesrelaterede sygdomme og hjertekarsygdomme end danskere gør³⁹. Flere boligsociale medarbejdere peger på, at forældrenes fysiske tilstand udgør en barriere for deres egen udvikling:

“ De [kvinderne i boligområdet] er bare mere skrøbelige altså både fysisk og psykisk. Også fordi de har siddet meget i lejligheden, så de er også gået sådan fysisk i forfald. De kan ikke bevæge sig. Alttså kvinder på min alder [35-40 år] slæber sig hen og ligner gamle damer. Så den fysiske del er også helt vildt vigtig. . Bare det med at få noget overskud mentalt, så er de nødt til at have gang i deres krop.

Boligsocial familiemedarbejder

Citatet understøttes af flere lignende udsagn, der peger på en høj grad af inaktivitet, særligt blandt kvinderne i de sårbare etniske minoritetsfamilier. Som det fremgår i citatet, kan den fysiske inaktivitet blandt kvinderne i nogen grad kædes sammen med den sociale isolation, som flere kvinder oplever. Citatet peger desuden på, at den fysiske tilstand står i vejen for, at kvinderne kan udvikle sig på andre punkter.

En anden risikofaktor, som ligeledes er overrepræsenteret i udsatte almene boligområder, er alkoholmisbrug⁴⁰. Der er store konsekvenser for børn, der er vokset op i et hjem, hvor mor, far eller begge har et alkoholmisbrug. Børn af forældre med et alkoholmisbrug har øget risiko for selv at udvikle et alkoholmisbrug som voksen. Desuden er risikoen for at forsøge selvmord dobbelt så stor for børn, der er vokset op i et hjem med et alkoholmisbrug, ligesom disse børn også har langt større sandsynlighed for at udvikle en psykisk lidelse⁴¹. I en undersøgelse foretaget af Center for Ungdomsforskning fremgår det, at etnisk danske børn og unge oftere vokser op i et hjem med alkoholmisbrug end ikke-vestlige børn, der er opvokset i Danmark⁴². Problemstillinger omkring alkoholmisbrug er således mest udbredte i etnisk danske familier.

KULTURELLE FAKTORER

De kulturelle faktorer, som vi her vil beskrive, handler for det første om, at forældrene kan have en anden opdragelses- og familietradition, og for det andet om, at forældrene kan have en anden opfattelse af hvad det vil sige at være barn og ung, end den dominerende

opfattelse i Danmark. For forældre, som er opvokset i en anden kultur og med en anden opdragelsestradition, kan mødet med det danske samfunds forventninger til forældreskab være svært. I dette afsnit vil vi se nærmere på nogle af de konfliktpunkter, det kan indebære.

INDIVIDUALISTISK LIVSSYN OG KOLLEKTIVISTISK LIVSSYN

De forskellige opdragelsestraditioner og opfattelser omkring at være barn og ung kan skitseres med de to idealtypiske begreber 'individualistisk livssyn' og 'kollektivistisk livssyn'. Man vil sjældent finde familier, der udelukkende befinder sig i den ene eller den anden grøft, men der vil være tendens til, at familier fra nogle dele af verden primært anskuer verden fra et individualistisk livssyn og familier fra andre verdensdele fra et kollektivistisk livssyn.

Det individualistiske livssyn har det enkelte menneske i fokus. Her opdrages man med bevidstheden om, at man selv er ansvarlig for sit eget liv. Derved har man både ansvar for, og frihed til, at forvalte sit liv som man selv ønsker. Inden for dette paradigme støtter forældrene deres børns udvikling af selvstændighed og individualitet, og barnet opmuntres til at have sine egne meninger. Målet med opdragelsen er, at barnet skal blive i stand til at klare sig selv og udvikle de evner, det har⁴³.

Det kollektivistiske livssyn har derimod familien som udgangspunkt. Her anses individet for at have et lykkeligt liv, hvis familien er velfungerende og familiens projekter realiseres. Børn opdrages til at tage ansvar for hele den udvidede familie, og barnets samhørighed med familien er det centrale. Børneopdragelsen inden for dette paradigme er præget af adfærdsregler, der har fokus på respekt for autoriteter og for familien⁴⁴.

SYNET PÅ BØRNS UDVIKLING

Inden for de to idealtypiske livsformer indgår ligeledes forskellige opfattelser af børns udvikling. Psykolog Eva Nyberg har analyseret en række etniske minoritetsfamiliers syn på personlig udvikling på forskellige alderstrin. Hun peger på en række for-

skelle imellem det kollektivistiske paradigme og det individualistiske paradigme i forhold til synet på børns udvikling. Det individualistiske livssyn sætter mange rammer omkring det lille barn, og disse rammer udvides gradvist som barnet vokser og skal udvikle sig til at blive et selvstændigt individ. I det kollektivistiske livssyn har det lille barn derimod større frihed. Det sover, når det er træt, spiser hvad det vil etc. De etniske minoritetsfamilier i Nybergs studie forstår det spæde barn som et væsen, der skal have omsorg af alle kvinderne i familien for at udvikle sig. Barnets symbiose med moderen anses ikke for at være vigtig. En scene fra en boligsocial familieindsats for familier med anden etnisk baggrund illustrerer, hvordan et barn ikke blot opdrages af forældrene, men af hele omgangskredsen:

“ Efter en time er der pause. Aminas mand går uden for og ryger. Amina taler i telefon. Deres datter på 2 år, Khadija, løber rundt og leger med en papraply. Hun løber ud på gangen. Jamila ser hende og tager hende op. De går sammen ind i klasseværelset og finder hendes jakke. Hun vil ikke have jakken på, men Jamila siger noget på arabisk og får hende overtalt uden de store problemer. Jamila tager hende med udenfor. Lidt efter kommer de ind igen. De griner sammen og Jamila siger ”kan du danse?” til Khadija, da de ser mig. Khadija snurrer rundt om sig selv, bliver rundtosset og falder. Naima står i nærheden, og da hun ser at Khadija falder, tager hun hende op og trøster hende. I mens finder Jamila en slikkepind i tasken. Den giver hun til Khadija. Hun klapper i hænderne af begejstring og viser slikkepinden til Naima, som hjælper hende med at tage papiret af den. Amina (Khadijas mor) taler stadig i telefon i det andet lokale, og hendes mand er ikke at se nogen steder. De har tilsyneladende ikke bemærket at datteren har været udenfor.

Egne observationer fra boligsocial familieindsats

Når eksemplet ovenfor anskues fra det individualistiske livssyn, kan det undre, at et toårigt barn får lov at bevæge sig rundt på et offentligt sted helt uden opsyn af forældrene. Når det forstås gennem de kol-

lektivistiske briller, er eksemplet derimod blot et tegn på et velfungerende netværk af personer, som, i fællesskab, tager ansvar for barnet – og at både barnet, forældrene og netværket har en forventning om dette.

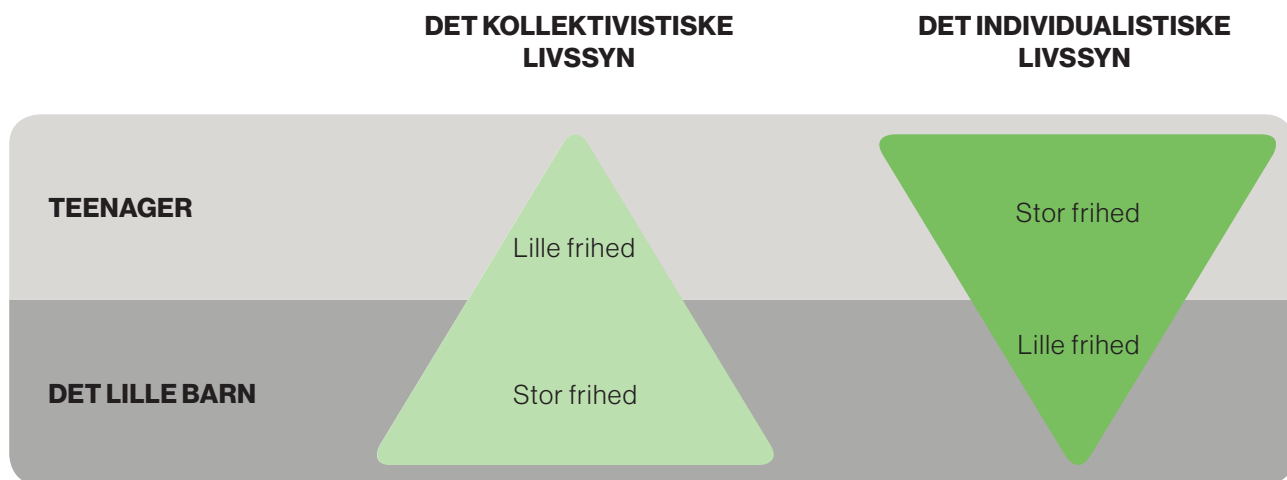
I det kollektivistiske livssyn sættes der fastere rammer omkring den unge, som forventes at have lært normerne og reglerne for god opførsel. Det er forældrenes ære, der krænkes, hvis den unge træder ved siden af. I ungdomsårene er det centralt, at den unge lærer at begå sig i den udvidede families hierarkiske system og tillære sig de forskellige former for respekt. Forældrene må hele tiden vogte over den unge for at sikre sig, at familiens ære ikke krænkes⁴⁵. I en scene fra en boligsocial indsats for etniske minoritetsfamilier fremgår det, hvordan der kan være modsatrettede syn på, hvor stor frihed en teenager bør have:

“ Læreren fortæller, at hun plejer at tage sin 9. klasse med på lejrskole til en storby i en uge. Hun fortæller om, hvor stor en succes det er, og hvad det gør for fællesskabet i klassen. En mand rækker hånden op og siger (på arabisk): ”Når min søn tager på lejrskole, kan jeg ikke holde øje med ham. På lejrskolen drikker de alkohol og ryger hash, og så kan min søn også blive presset til det.” Læreren svarer, at de ikke får lov, men det kan være, de gør det alligevel. Hun tilføjer, at de jo også kan gøre det

herhjemme, uden at have fået lov. Manden svarer ”hvis de gør det herhjemme en gang, kan vi sørge for, det ikke sker igen. Vi kan bedre holde øje med dem her”. Læreren svarer ”Ja, men så må du fortælle din søn, at han må opføre sig ordentligt, og så stole på at han gør det. De unge skal lære selv at tage ansvar. Du må stole på, at de kan bære det ansvar. Det gør vi”. Manden ryster på hovedet, lægger armene over kors og læner sig tilbage.

Egne observationer fra boligsocial familieindsats

Manden i eksemplet ovenfor frygter, at hans barn kan komme til at opføre sig forkert og træde ved siden af, når han ikke er under opsyn. Han mener tydeligvis ikke, at de unge er klar til at få den slags frihed, som han forestiller sig en lejrskole tilbyder. Den danske lærer argumenterer derimod for, at de unge må lære at tage ansvar for deres egne handlinger. Eksemplet viser hvilket ungdomssyn, der hersker inden for to forskellige kulturer, og hvordan disse forskellige syn kan føre til sammenstød. I figuren nedenfor illustreres dette syn på udvikling, og det fremgår, hvordan friheden ændres, i takt med at barnet vokser inden for henholdsvis det individualistiske- og det kollektivistiske livssyn:

Figur 1: Modellen viser forskellen på det kollektivistiske livssyn og det individualistiske livssyn, når det kommer til graden af frihed for henholdsvis det lille barn og teenageren.

FAMILIER MELLEM TO KULTURER

For børn og unge, der vokser op som "pendlere" mellem to forskellige kulturer, kan det være svært at forstå, hvilke normer der gælder i den ene sfære og i den anden. Det er derfor typisk i teenageårene, at konflikterne mellem børn og forældre opstår. Psykolog med speciale i etniske minoritetsfamilier Basim Osman beskriver her problemstillingen set fra forældrenes perspektiv:

“ Når de unge når dertil, hvor de har deres egen vilje og deres egen stemme, så begynder forældrene at blive bange for at miste dem, forstået på den måde at de bliver mere og mere danske og fjerner sig fra familien. Det er meget voldsomt og angstprovokerende for familien. De føler, at de unge tager nogle valg, som gør dem bange og usikre, sandsynligvis fordi de mener, at det vil kompromittere deres værdier

Psykolog, Basim Osman

I teenageårene skal de unge forholde sig til kravet om selvstændighed og individualitet fra det omgivende samfund og et modsatrettet krav om loyalitet og respekt fra familien. Det kan være svært for de unge at træffe valg, der tilgodeser begge verdener – og det kan være svært for forældrene at forstå den unges valg.

Der kan således opstå udfordringer for forældrene i mødet med et samfund som det danske, der primært bygger på det individualistiske livssyn. Forældrene, i familier med anden etnisk baggrund i Danmark, er således ofte selv opvokset i familier med et kollektivistisk livssyn og med opdragelsestraditioner, som handler mere om at få barnet til at finde sin plads i hierarkiet i familien end om at gøre barnet til et løst, selvstændigt individ. Dette betyder, at det at sætte grænser og at hævde autoritet som forældre, måske bliver gjort ved håndfaste sanktioner, som kan strække sig fra 'forbud mod internet i en uge' til fysisk afstraffelse. I den individualistiske tradition har man derimod mere vægt på dialog og på at forklare barnet eller den unge, hvorfor en given adfærd har negative konsekvenser.

En problemstilling, som blev fremhævet af boligsociale medarbejdere, er, at forældrene oplever, at den opdragelsestradition, som de kender og er fortrolige med, ikke er legal i det danske samfund⁴⁶. Hermed menes ikke bare fysisk afstraffelse, men også en opdragelsesform som bygger på "straf" i form af fx fratagelse af retten til brug af internet eller mobiltelefon frem for at bygge på dialog. Som det fremgår af citatet nedenfor betyder dette, at forældrene kan opleve at miste kontrollen med deres børn:

“ Der er rigtig mange forældre, der har mistet kontrol over deres unge, fordi de ikke kan opdrage deres børn og unge, som de har lyst. Og rigtig mange unge med anden etnisk baggrund misbruger denne her magt. De siger til deres mor, "jeg skal have de der sko. Alle de andre i klassen har de sko". Og hvis moren så siger nej, så siger de "nå ja, men så må jeg jo bare sige det på skolen, og så må du tale med dem, når de ringer". Og rigtig mange forældre er bange for det. For de har hørt om nogen, som har fået fjernet børnene. Så forældrene er bange for at opdrage. De siger, "Danmark har givet os penge og har taget vores børn". Vi må ikke opdrage på dem. Hvis jeg bare tager fat i mit barn, så kommer de fra kommunen eller politiet eller pædagogerne skriver "vi er nødt til at sige det til de sociale myndigheder, det har vi pligt til."

Boligsocial familiemedarbejder

Citatet peger på tre forskellige problemstillinger. Det første er, at forældrene, som beskrevet ovenfor, ikke har redskaberne til at opdrage deres børn, hvis de ikke kan trække på den opdragelsestradition, de kender. En anden er, at forældrene ikke har en tilstrækkelig indsigt i systemet til at vide, hvad der skal til, før det fører til sanktioner fra myndighederne. De hører historier om børn, der er blevet tvangsfjernet, og er bange for, at deres børn bliver fjernet, hvis de ikke giver deres børn de sko de gerne vil have. Og sidst men ikke mindst fortæller det om nogle magtkampe internt i familien, hvor børnene, som er vokset op i Danmark, forstår systemet bedre og formår at bruge det imod deres forældre for at få deres vilje. Disse tre problemstillinger, manglende kendskab til opdragel-

sesmetoder, manglende indsigt i systemet og interne magtkampe i familien, er problemstillinger, som netop adresseres i de forskellige familieindsatser, som vi vil beskrive senere i rapporten.

FRAVÆR AF INDSATSER FOR FÆDRE

Både litteraturen og boligsociale medarbejdere peger på, at det særligt er et problem i mange familier med indvandrer- eller flygtningebaggrund, når fædre er udenfor arbejdsmarkedet⁴⁷. Dette er et problem, fordi de mister identiteten som familiens forsørger og den autoritet, som følger hermed:

“ Jeg tror, det er langt hårdere for de arabiske mænd at overkomme flytningen fra en kultur til en anden. Fordi de mister så meget mere, end kvinderne gør. Kvinderne har stadig hjemmet og børnene og det ansvar, som hun hele tiden har haft. Hvor manden virkelig er på bar bund, når han kommer her. Der er ikke noget med at gå ud og være den, der ligesom skaffer til husholdningen. Det, tror jeg, er meget svært. Derfor bliver det også svært i parforholdene tit, og der mister han jo også noget autoritet og noget betydning, for han kan ikke det, han kunne før.

Boligsocial familiemedarbejder

Der ses således en tendens til, at mændene i højere grad end kvinderne oplever at miste deres funktion, når de kommer til Danmark. Mens kvinderne fortsat har ansvaret for børnene og madlavningen ligesom i oprindelseslandet, har mændene svært ved at udfylde rollen som både forsørger og den der klarer familiens sager i den offentlige sfære⁴⁸. Dette kan både have betydning på mændenes selvværd og på de interne dynamikker i familier, som ofte er forankrede i en patriarkalsk familiestruktur.

På trods af det udbredte problem med fædre, som mister position, og den negative indflydelse, det kan have på familien, er der ganske få integrationsindsatser, som målretter sig mænd som fædre⁴⁹. Det samme gør sig gældende i helhedsplanerne. Der er således kvindecaféer, kvindegymnastik og bydelsmødre i næsten alle helhedsplaner, hvor formålet mere eller mindre eksplicit er at få fat i kvinderne, fordi det betragtes som en indgang til at arbejde med familien. Der er imidlertid kun ganske få steder, at man målrettet satser på at arbejde med mænd som fædre, altså hvor man fokuserer på deres faderrolle, på at afklare bestemte problematikker i deres liv, for at de kan blive bedre fædre, eller på at de som fædre tager et særligt ansvar.

På politisk niveau kan det, at man fokuserer så entydigt på kvinderne, skyldes (ureflekterede) forestillinger om, at fædre repræsenterer nogle konservative, patriarkalske værdier, og at man derfor må arbejde på at styrke kvinderne, så de og deres børn kan blive bedre integreret. Fædre ses således ikke som en del af løsningen, men som en del af problemet⁵⁰. Men hvad er årsagen til, at man ikke målretter familieindsatser mod fædre i helhedsplanerne? Kan nogle af de samme ureflekterede forestillinger gøre sig gældende her? Eller er det udelukkende erfaring, der gør, at man målretter indsatserne kvinderne – altså at man har erfaret, at det er lettere at få kvinderne i tale når det kommer til spørgsmål omkring familielivet? Lige meget om det er det ene eller det andet, der er tilfældet, giver denne kortlægning af både problemstillinger og indsatser anledning til at reflektere over, hvorfor der ikke er flere indsatser rettet mod fædre, når de nu ser ud til at være så stor en del af både problemet og løsningen?

Et eksempel på det ensidige fokus på styrkelse af kvinderne i familierne med anden etnisk baggrund, er Bydelsmødrekonceptet. Her har man fokuseret på at uddanne ressourcestærke kvinder med anden etnisk baggrund til at opsøge mindre ressourcestærke kvinder i deres netværk eller boligområde og vejlede dem omkring spørgsmål vedrørende opdragelse, kontakt med det kommunale system og brug af forskellige tilbud i lokalområdet⁵¹. Bydelsmødrekonceptet har eksisteret i Danmark i mange år, men det er først nu, at man er begyndt at udvikle et lignende koncept for fædre. Indsatsen kaldes "Baba – fædre for forandring" og er en aktivitet under Center for Socialt Ansvar. Find mere information om projektet på www.baba.dk.

11. Rosdal, Anders 2006: 11ff.

12. Dahl, Karen Margrethe 2005: 35ff.

13. Møller, Søren og Stephensen, Iben 2004: 8.

14. Møller, Søren og Stephensen, Iben 2004: 9.

15. Dahl, Karen Margrethe og Jakobsen, Vibeke 2005: 69ff.

16. Bovbjerg, Anne 2013.

17. Jensen, Tina og Liversage, Anika 2007.

18. Ejrnæs, Morten 1987: 119ff.

19. Deding, Mette og Gerstoft, Frederik 2009.

20. "Særligt udsatte boligområder" defineres i denne forbindelse som de områder, de fremgår på Ministeriet for by, bolig og landdistrikters officielle liste over særligt udsatte boligområder.

21. Ifølge denne definition skal fattigdom forstås som en relativ situation, hvor en person eller en familie ufrivilligt har væsentligt dårligere levevilkår end den øvrige befolkning. Den økonomiske fattigdomsgrænse nås, når en person i 3 år i træk har haft en indkomst under 50 pct. af medianindkomsten i befolkningen og ikke har en formue over 100.000 kr. Studerende og deres familier inkluderes ikke i gruppen af økonomisk fattige (Ekspertudvalget om fattigdom 2013).

22. Jakobsen, Kristian Thor 2014.

23. Center for Alternativ Samfundsanalyse 2013:6.

24. Center for Alternativ Samfundsanalyse 2013: 22.

25. Center for Alternativ Samfundsanalyse 2013.:38.

26. Med relativ fattigdomsgrænse menes, at familierne lever for under halvdelen af medianindkomsten for andre familier. (Deding, Mette og Olsson, Martin 2009: 35).

27. Deding, Mette og Olsson, Martin 2009.

28. Deding, Mette et al. 2006:76f.

29. Larsen, Jørgen Elm 2004: 20f.

30. Deding, Mette & Olsson, Martin 2009: 37.

31. Christensen, Else 2006.

32. Jf. også Larsen, Jørgen Elm 2004: 23.

33. Deding, Mette og Olsson, Martin 2009.

34. Montgomery, Edith 2005: 72.

35. Nørgaard, Britta. 2005.

36. Skytte, Marianne 2007: 95f.

37. Lombardo, Kerri og Motta, Robbert 2008: 57.

38. Sundhedsstyrelsen 2010: 10- 16.

39. Statens Institut for Folkesundhed 2005: 9.

40. Sigurd, Frederik et al. 2013: 5- 10.

41. Sundhedsstyrelsen: Når mor og far drikker. Faktablad 1: Alkoholkultur i Danmark.

42. Nielsen, Jens Christian et al. 2010: 220.

43. Skytte, Marianne 2007: 63-70.

44. Skytte, Marianne 2007: 63-70.

45. Skytte, Marianne 2007: 72-78.

46. Nielsen, Jannie. 2014.

47. Jensen, Tina og Liversage, Anika. 2007.

48. Seidenfaden, Line 2011.

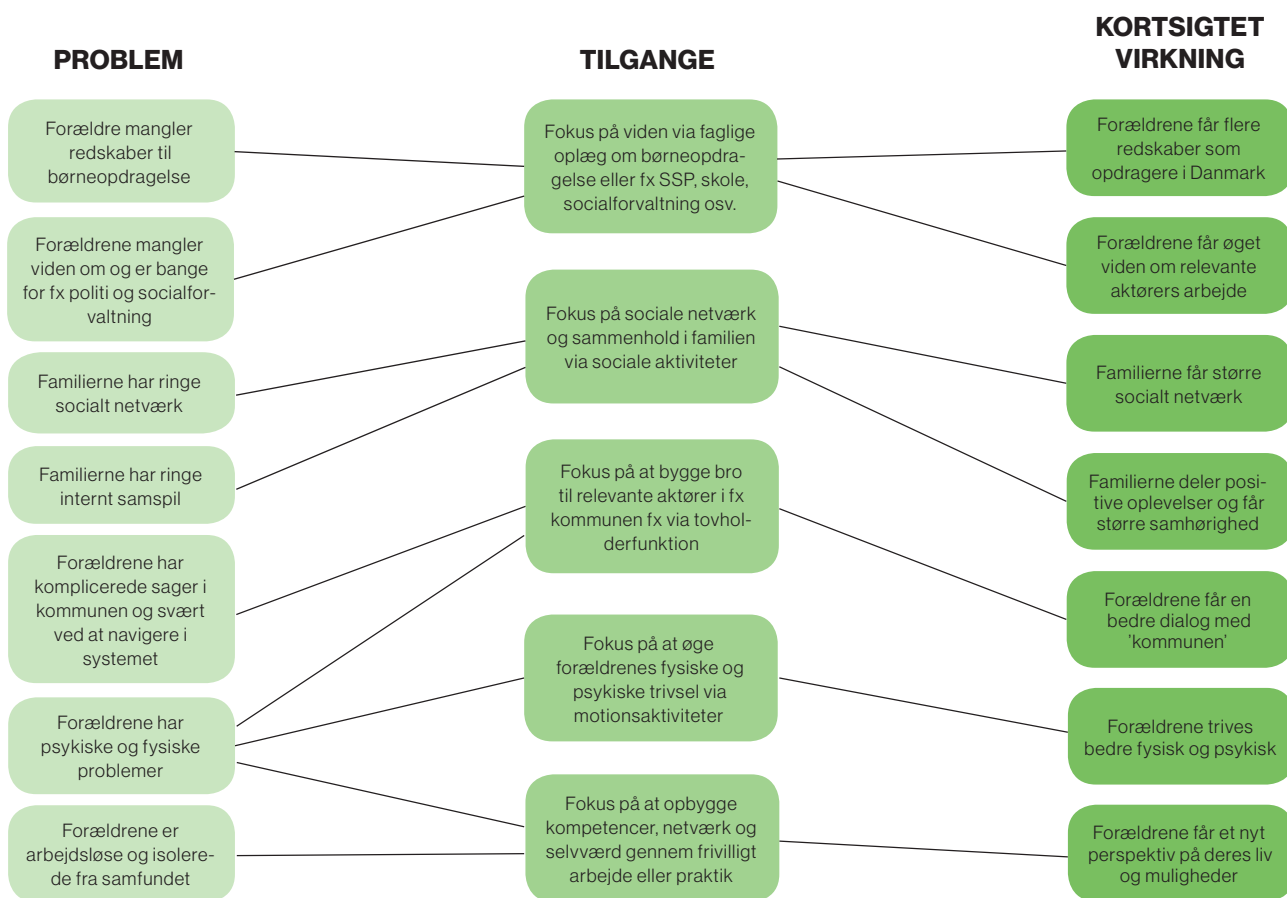
49. Seidenfaden, Line 2011.

50. Seidenfaden, Line 2011.

51. Læs mere om bydelsmødre i Christensen et al. Projekt bydelsmødre – en samlet evaluering. 2010.

BOLIGSOCIALE INDSATSER FOR SÅRBARE FAMILIER

De problemstillinger som karakteriserer sårbare familier er mange og komplicerede. Når man opstarter en boligsocial indsats, er det vigtigt, at man gør sig klart, hvad det er for problemstillinger man ønsker at adressere. Dette kapitel giver eksempler på forskellige måder at arbejde med forskellige problemstillinger.

Figur 2: Modellen illustrerer de forskellige tilgange til arbejdet med sårbare familier, som vi har identificeret i kortlægningen. Modellen viser, hvordan de forskellige tilgange relaterer sig til de forskellige problemstillinger

Vi har opstillet en model over de forskellige problemstillinger, som karakteriserer sårbare familier i udsatte boligområder, og de forskellige måder, man i helhedsplanerne arbejder med at løse problemerne. Modellen illustrerer de forventninger, man har til, hvordan og hvorfor indsatserne virker i forhold til de forskellige problemstillinger. Senere i kapitlet vil vi gå i dybden med de forskellige tilgange en efter en. I det følgende vil vi gennemgå indholdet af modellen søjle for søjle fra venstre mod højre.

PROBLEMER

Problemstillingerne i denne søjle er grupperet, efter hvilke problemstillinger man identificerer og adresserer med forskellige indsatstyper i helhedsplanerne. Overordnet er det de samme problemstillinger, som vi netop har beskrevet i afsnittet om, hvad der karakteriserer sårbare familier i udsatte boligområder. Vi vil derfor ikke gå ind i disse igen.

FEM TILGANGE TIL ARBEJDET MED SÅRBARE FAMILIER

I anden spalte i modellen fremgår det, hvordan man i helhedsplanerne arbejder for at imødekomme de problemstillinger, som målgruppen kæmper med. Vi har kategoriseret alle indsatser for udsatte og sårbare familier og forældre i helhedsplanerne i fem overordnede tilgange til arbejdet. Disse tilgange tager udgangspunkt i, hvad det er for problemstillinger, de adresserer. Vi har valgt at benytte ordet 'tilgange' frem for fx 'indsatstype', fordi det dækker bredere end betegnelsen indsatstype. Der kan således gemme sig flere forskellige indsatstyper indenfor de forskellige tilgange. Denne opdeling er dog først og fremmest analytisk, da mange indsatser i praksis arbejder inden for flere af de opstillede kategorier. Som det fremgår af modellen, kan det både være indsatser, som er målrettet hele familien, og det kan være indsatser, som er målrettet sårbare forældre, og som har til formål at støtte og udvikle forældrene, så de kan blive bedre forældre for deres børn.⁵²

Hvilken type boligsocial indsats, man vælger at iværksætte vil afhænge af: 1) hvilken problemstilling man oplever som mest presserende i boligområdet, 2) hvilke mangler man ser i det generelle tilbud for sårbare

familier i den pågældende kommune/boligområde eller 3) hvilke særlige kompetencer og potentialer man som helhedsplan er i besiddelse af. Som beskrevet tidligere, er trivselsproblemer i børnefamilier og hjælp til forældre, som har fysiske og psykiske problemer, som udgangspunkt et anliggende for socialforvaltningen og sundhedssystemet. Det er derfor vigtigt, at man sammen med de relevante aktører fastlægger, hvad det er, helhedsplanen særligt kan bidrage med i forhold til det generelle tilbud i kommunen.

VIRKNING OG RESULTAT

Modellen ovenfor beskriver de kortsigtede virkninger af de forskellige tilgange. Disse virkninger afspejler naturligvis problemstillingen i den forstand, at indsatserne gerne skulle afhjælpe den problemstilling, som man adresseret. Vi vil se nærmere på de forventede resultater af indsatserne i de kommende afsnit, som beskriver de forskellige tilgange med eksempler på indsatser.

OVERBLIK

Ud af 108 aktive helhedsplaner er der 53 helhedsplaner, der har indsatser for sårbare familier. Det vil sige, at der arbejdes med sårbare familier i omkring 49 % af de aktive helhedsplaner⁵³. Af kortet nedenunder fremgår det, hvor i landet der arbejdes med sårbare familier. Hvis man er interesseret i at vide mere om indsatserne i de forskellige boligområder, kan man gå ind på CFBU's hjemmeside. Her findes Det Boligsociale Danmarkskort, hvor det er muligt at 'klikke' på de enkelte boligområder og læse deres helhedsplaner eller få kontaktoplysninger.

Figur 3: Af dette kort fremgår, i hvilke helhedsplaner der er indsatser målrettet sårbare familier. De hvide cirkler markerer en by, de grønne cirkler markerer en helhedsplan i byen og de gule cirkler markerer helhedsplaner i omegnen af byen.

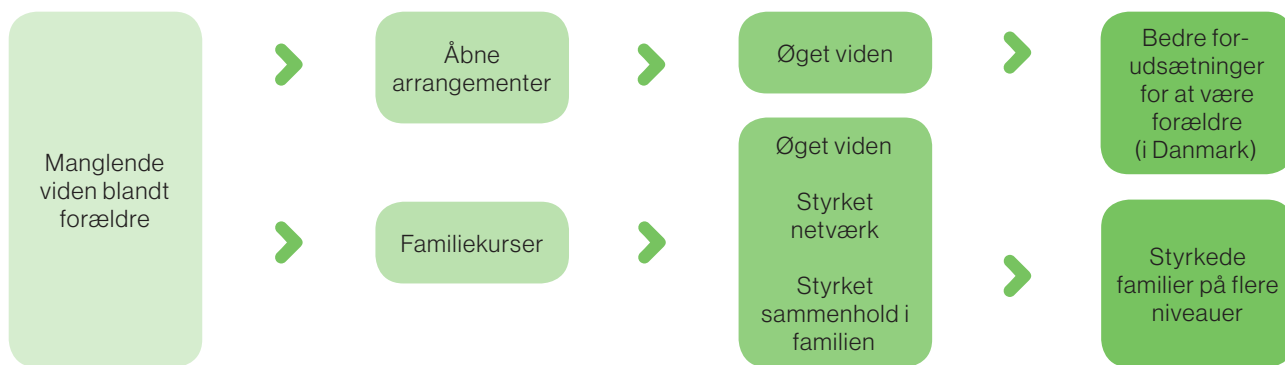
I tabellen nedenunder forsøger vi at give et overblik over, hvilke tilgange, til arbejdet med sårbare familier, som er mest udbredte. Det er imidlertid ikke alle tilgangene, som det er lige let at sætte antal på, på baggrund af kortlægningen. For det første arbejder mange af indsatserne med flere forskellige tilgange. En indsats, fx et familiekursus, kan således både have fokus på at fremme viden og på at skabe sociale netværk og sammenhold i familien. En anden udfordring er, at det ikke er alle indsatserne, som tager form af konkrete projekter eller forløb, som det er let at sætte

antal på. Andre indsats arbejder mere ad hoc. Her er arbejdet med sårbare familier en integreret del af den løbende kontakt med beboerne i boligområdet gennem fx en beboercafé eller lignende. Denne type af indsats er sværere at sætte antal på og er ikke nødvendigvis blevet opfanget i kortlægningen. Vi har således kunnet sætte antal på de indsats, som i helhedsplanen og de omtalte databaser er beskrevet som selvstændige indsats med et formål om at hjælpe og støtte sårbare familier eller sårbare forældre⁵⁴.

INDSATSOMRÅDE	ANTAL
Fokus på viden i form af familiekurser og åbne arrangementer	17
Forløb med fokus på sociale netværk og sammenhold i familien igennem forskellige aktiviteter	17
Fokus på forældrenes fysiske og psykiske trivsel gennem motionsaktiviteter	Indgår typisk i en anden indsats
Brobygning i form af åbne vejledningstilbud eller fremskudte indsats vedrørende familiespørgsmål	15
Fokus på at opbygge kompetencer, netværk og selvværd gennem frivilligt arbejde eller praktik	Indgår typisk i en anden indsats

Tabel 1: Tabellen viser, hvor udbredte de forskellige tilgange til arbejdet med sårbare familier er. Det har dog ikke været muligt at sætte antal på alle tilgange.

Figur 4: Modellen viser, hvordan henholdsvis "åbne arrangementer" og "familiekurser" forventes at skabe en positiv forandring for målgruppen.

FOKUS PÅ AT GIVE FORÆLDRENE VIDEN

Nogle indsatser adresserer primært målgruppens problemer i forhold til manglende viden om dansk børneopdragelse og det danske samfund. Med disse indsatser arbejder man på at fremme forældrenes vidensniveau ved at holde faglige oplæg om børneopdragelse, skole-hjem-samarbejde, introduktion til familierådgivningen eller lokalpoliti, konflikthåndtering i familien og andre relevante temaer, som afhænger af den konkrete målgruppe og børnenes alder. Disse indsatser kan både finde sted i lukkede grupper, og de kan finde sted i mere åbne fora, hvor alle forældre i boligområdet er velkomne. De lukkede grupper kalder vi for 'familiekurser', og de åbne arrangementer kalder vi for 'åbne temaarrangementer'.

Ovenstående ses en model over de forventede virkninger af de to forskellige tilgange til at formidle viden til familierne. De åbne arrangementer er baseret på en enstrengt antagelse om, at hvis man informerer forældrene om de forskellige emner (på en lettere tilgængelig og målrettet måde end de ellers får den), så tager de den viden til sig og får bedre forudsætninger for at være forældre i Danmark. Familiekurserne er derimod mere sammensatte og fokuserer ikke udelukkende på at tilføre familierne mere viden. De fokuserer også på at skabe netværk og ændre på interne dynamikker i familierne. Familiekurserne inkluderer således også elementer fra de andre tilgange vi beskriver i rapporten.

FAMILIEKURSER

Familiekurser er forløb for et fast hold af forældre, som strækker sig over et på forhånd fastlagt tidsrum med faste mødegange, og hvor forældrene (og eventuelt børnene) præsenteres for forskellige temaer omkring børneopdragelse og forventninger til forældre i Danmark. Desuden præsenteres de for forskellige aktører, som familierne kan komme i berøring med som fx lokalpolitiet eller socialforvaltningen og forskellige tilbud i lokalområdet som fx fritidsaktiviteter.

Der er flere fordele ved at arrangere familiekurser for faste og mindre grupper af forældre frem for at lave dem som åbne arrangementer. For det første forsøger man at skabe et rum, hvor familierne er trygge ved at dele ud af deres egne erfaringer i forbindelse med de samtaler, som opstår i forlængelse af de forskellige oplæg. Denne tryghed ved gruppen beskrives her af en boligsocial familiemedarbejder:

“ Jeg tror at ved de åbne arrangementer, der vil altid sidde nogle, der ikke tør sige noget. Fordi der er rigtig, rigtig mange mennesker. Det er for stort, der er nogle nye mennesker hele tiden, man er ikke nødvendigvis dus med de folk, der sidder der. Hvorimod hvis det er en lukket gruppe, så er det de samme, som kommer gang på gang. Man sidder måske ved de samme pladser. Vi sidder alle sammen med de samme udfordringer. Vi har alle sammen unge, som har forladt folkeskolen, eller vi er alle sammen enlige. Der er noget, hvor man tænker ”okay, jeg er ikke alene her, jeg er en del af denne her gruppe.

Boligsocial familiemedarbejder

For det andet gør det det muligt at 'forpligte' den enkelte familie på at indgå i hele forløbet, og dermed sikrer man, at familien får al den viden, som man gerne vil formidle. Dette betyder også, at man kan følge enkelte familier og deres udvikling i løbet af kursusforløbet. For det tredje gør det det lettere at udvikle venskaber i en mindre lukket gruppe som mødes fast, end hvis det var store, åbne arrangementer, hvor det er forskelligt fra gang til gang, hvem der kommer.

CASE: FAMILIEKURSUS PÅ SUNDHOLMSVEJ

I Sundholmsvej kvarteret har de arbejdet med familiekurser i mange år. Her har de et mere eller mindre fastlagt koncept, som strækker sig over et års tid. De første måneder går med at udvælge de rette familier og lave samarbejdsaftaler med familierne. Selve kurset består af flere sessioner med oplæg omkring børneopdragelse som et udgangspunkt for samtale og diskussion. Derudover besøger forældrene socialforvaltningen, lokalpolitiet, en lokal sportshal og den lokale folkeskole. Her møder de repræsentanter for de forskellige aktører og hører mere om deres arbejde. Dette møde – og at det finder sted på de respektive steder - har til formål at afmystificere de forskellige aktører og oplyse forældrene om det arbejde, de laver. På denne måde forsøger man at nedbryde nogle af de fordomme og den frygt, som forældrene bærer rundt på i forhold til fx socialforvaltning og politi. Et andet element i familiekurserne på Sundholmsvej er sociale aktiviteter og udflugter. I kursusforløbet er der lagt to weekenddage ind i kalenderen til udflugter, og så er

der en tur til Bornholm for alle familierne. Udflugterne er for hele familien og går til forskellige faciliteter i lokalområdet. Formålet er blandt andet at præsentere familierne for disse muligheder, da familierne ofte ikke kender til dem eller har tradition for at benytte dem. Et andet formål er, at familierne på disse ture kan lære hinanden bedre at kende og kan spejle sig i hinandens måde at være sammen på. Det kan således både give familierne et større socialt netværk og en mulighed for at se, hvordan andre familier er sammen på godt og ondt. Det er særligt på turen til Bornholm, at familierne lærer hinanden at kende og kan spejle sig i hinanden. Kursusarrangørerne oplever således, at der efter turen til Bornholm er en anden stemning på holdet, hvor familierne er mere åbne i forhold til at diskutere deres personlige problemstillinger.

Familiekurset organiseres i et tæt samarbejde med skolen, socialforvaltningen, lokalpolitiet osv. Helhedsplanen står for den overordnede organisering af forløbet, planlægning af tidspunkter og ikke mindst rekruttering og kommunikation med familierne, mens de forskellige aktører hver især står for de kursusgange, hvor de skal præsenteres. Til møderne omkring børneopdragelse bruger de en kendt oplægsholder, som er psykolog og selv har anden etnisk baggrund end dansk, og som er specialiseret i problemstillinger omkring at være forældre og familie med anden etnisk baggrund end dansk. Det er således aldrig medarbejderne i helhedsplanen selv, der varetager undervisningen på kurset.

TEMAARRANGEMENTER

Temaarrangementer har ligesom familiekurserne til formål at øge forældrenes viden om forskellige forhold som fx Hvorfor er skole-hjem-samarbejde vigtigt? Hvem er socialforvaltningen/familierådgivningen og kan de fjerne mit barn? Lokalpoliti og SSP og hvad betyder det, når de banker på min dør? Hvilke muligheder er der for fritidsaktiviteter for mit barn og hvorfor er det vigtigt? Temaarrangementerne tager fat i mange af de samme problemstillinger som familiekurserne, men gør det i åbne arrangementer, hvor alle interesserede beboere er velkomne.

ÅBNE ARRANGEMENTER	FAMILIEKURSER
Når ud til flere personer	Individuel opfølgning
Fleksibilitet (beboerne kan vælge til og fra)	Et trygt rum i forhold til at dele personlige erfaringer
Mindre krævende at organisere end familiekurser	Muligheder for at danne venskaber
	Større sikkerhed omkring, hvad målgruppen får ud af det

Tabel 2: tabellen opsummerer fordelene ved henholdsvis "åbne arrangementer" og "familiekurser".

Fordelen ved temaarrangementer er, at de når ud til flere personer end familiekurserne. Hvor familiekurserne når en samlet gruppe på måske 20-30 forældre, kan de åbne temaarrangementer nå ud til 50-100 mennesker per gang, afhængigt af boligområdets og lokalernes størrelse og efterspørgslen eller formidlingen af tilbuddet til målgruppen. En anden fordel er, at det er mere fleksibelt for brugerne. Forældrene kan bedre vælge fra eller til, afhængigt af om de er interesserede i de forskellige temaer, og afhængigt af om de har tid til at komme den pågældende aften. En tredje fordel er, at det er mindre krævende for helhedsplanen at arrangere åbne arrangementer. Man skal finde ud af hvad der er relevante temaer, finde gode oplægsholdere og sikre sig at deres oplæg er tilpasset målgruppen, og man skal formidle tilbuddet. Men man kan ikke identificere familier med særligt behov, motivere dem til at deltage og løbende følge op på, hvordan det går med hver enkelt familie.

En risiko ved begge former for indsatser er, at man kan komme til at lave oplæg, som 'går hen over hovedet' på målgruppen. Denne fare er dog størst ved de åbne arrangementer, hvor man ikke har den samme mulighed for at styre hvem tilhørerne er. Det er derfor, vigtigt at oplægsholderne tager højde for dette ved at formidle i et simpelt sprog og gerne ved at formidle med andre virkemidler som fx rollespil. Desuden kan det være en god idé at give plads til, at deltagerne kan oversætte og forklare for hinanden i løbet af oplægget, og at der er god plads og tid til spørgsmål og diskussion. Dette kan også give arrangørerne en fornemmelse af, hvorvidt deltagerne har taget det til sig, som er blevet formidlet.

Afslutningsvist skal det nævnes, at både arrangørerne af familiekurser og åbne arrangementer vurderer, at muligheden for at sørge for mad og børnepasning i forbindelse med arrangementerne er afgørende for, at det kan lade sig gøre at motivere familierne til at deltage. Dette skyldes, at det ikke er muligt for særligt mødrene at komme til den slags arrangementer, hvis ikke børnene bliver passet og bispist på anden vis.

VIRKER DET?

Det er veldokumenteret, at der er positive effekter ved at tilføre sårbare og udsatte forældre viden omkring børneopdragelse. I en forskningsoversigt over familierettede indsatser beskrives forskellige indsatser, der har til formål at styrke forholdet mellem børn og forældre i sårbare familier. Indsatserne er struktureret forskelligt, men har alle en fast gruppe deltagere, der mødes regelmæssigt og undervises i at håndtere konflikter med deres børn, opdragelsesmetoder, organisering af familielivet etc. Indsatserne viser positive effekter på forskellige parametre. Det ene studie påviser positiv effekt i forhold til forældrenes generelle holdninger, deres opfattelse af egen handlekraft og børneopdragelsen. Denne indsats har særligt været effektiv i forhold til mødrene opfattelse af egne kompetencer. Derudover anvender forældrene i mindre omfang fysisk afstraffelse og forklarer og begrundet i stedet de regler, de opstiller⁵⁵. I studiet af en anden lignende indsats (der særligt henvender sig til fattige familier og familier, der mangler social støtte) fremgår det, at der er signifikante forbedringer, i forhold til forældrenes oplevelse af stress i forældre-barn-relationen, og signifikante forbedringer, i forhold til selvtilid i forælderrollen⁵⁶. Der kan dermed være god ræson i at arbejde med at tilføre forældre i sårbare familier viden om børneopdragelse og om børns udvikling.

FOKUS PÅ SOCIALE NETVÆRK OG SAMMENHOLD I FAMILIEN

Nogle familieindsatser tager form af sociale aktiviteter for flere familier ad gangen. Herigennem oplever familierne at dele positive oplevelser, og de møder andre familier fra boligområdet. Aktiviteterne kan udformes på mange forskellige måder – lige fra familieaftener med leg for børnene og fællesspisning for de voksne, over kortere udflugter i lokalområdet, til familielejre for flere familier i sommerferien. Alle disse aktiviteter har det til fælles, at de tager udgangspunkt i familiernes manglende sammenhold og svage netværk. Målgruppen for denne type aktiviteter er typisk familier, der er socialt isolerede, og som ikke til hverdag deler positive oplevelser i familien.

Af figur fem fremgår det, hvilke problemstillinger man adresserer i disse indsatser, og hvad det er for forandringer, man forventer at skabe og hvordan.

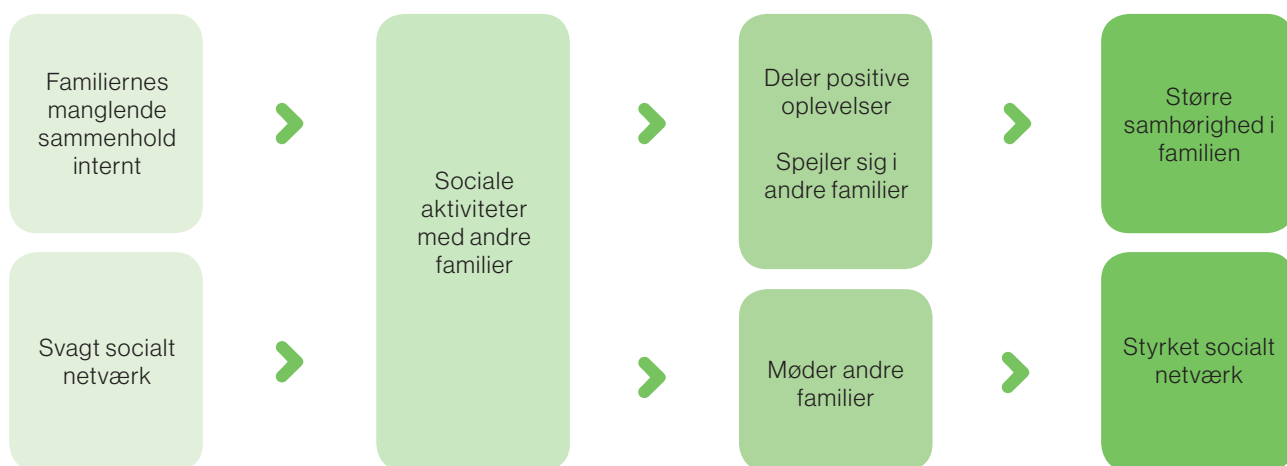
Indsatserne kan have to formål: at styrke relationerne mellem børn og forældre internt i familien og at styrke familiernes sociale netværk med andre familier.

At indsatserne kan styrke relationen mellem børn og forældre er baseret på en formodning om, at familierne får større samhørighed af at dele positive oplevelser. Der skabes en tryk ramme, hvor familierne kan

dele positive oplevelser, og hvor deltagerne kan få udvidet deres handlerum og horisont. Et andet forventet udbytte af de sociale aktiviteter for familier er, at familierne kan spejle sig i hinanden og hinandens måde at være sammen på. Det kan derfor være en god idé ikke at sammensætte en gruppe, som udelukkende består af familier, som har et dårligt sammenhold, men også at inkludere familier med et positivt samspil.

Herudover er det ønsket, at de sociale aktiviteter skal resultere i, at familierne får styrket deres sociale netværk. Tanken er, at sociale aktiviteter med andre familier kan fungere som katalysator for netværksdannelse på tværs af isolerede familier i området, således at familierne begynder at opsøge hinanden efter at have deltaget i de sociale aktiviteter. De langsigtede virkninger af indsatsen forventes dermed at være, at familierne ikke længere oplever at være socialt isolerede.

Det er imidlertid vigtigt at understrege, at disse udviklinger ikke nødvendigvis sker af sig selv, fordi man laver udflugter eller ferieture for familier. Man må gøre det klart på forhånd, hvordan man vil facilitere netværksdannelse på tværs af familierne, og hvordan man vil sikre, at familierne lærer noget af oplevelserne. Nedenfor giver vi et eksempel på en ferielejre for enlige mødre og deres børn, hvor man på forhånd og undervejs var meget beviste om, hvad mødre

Figur 5: Modellen illustrerer, hvad det er for problemstillinger, man adresserer i indsatserne, og hvad det er for forandringer, man forventer at skabe og hvordan.

skulle få ud af denne ferielejr, og hvordan vilkårene, for at dette kunne ske, skulle være.

CASE: FAMILIELEJR FOR ENLIGE MØDRE I SØNDERBORG

I Sønderborg har helhedsplanen afholdt en ferielejr for enlige mødre og deres børn en uge i sommerferien 2013. Målgruppen for ferielejren var enlige mødre, som af økonomiske eller ressourcemæssige årsager ikke havde mulighed for at tage på ferie med deres børn. 8 mødre og 19 børn deltog i lejren. Flere af disse mødre oplevede at være socialt isolerede. Mødrene havde alle et ønske om flere sociale relationer, og over halvdelen oplevede uønsket ensomhed.

Formålet med ferielejren er at gøre familierne opmærksomme på deres egne ressourcer og lære dem at udnytte det potentiale, de har for at understøtte deres børns trivsel. Dette gøres dels ved at styrke familierelationerne mellem børn og mødre gennem fælles familieoplevelser og dels ved at styrke mødrenes sociale netværk for at modvirke social isolation. Mødrene motiveres til at udfylde deres forældrerolle ved at understøtte erfaringsudveksling mellem mødrene og lade dem spejle sig i hinanden. Med afsæt i de ressourcer, den enkelte kan bringe i spil, arbejdes der med empowerment og aktivt medborgerskab på flere niveauer. Det handler om at den enkelte rykkes fra deltager til aktiv medskab i forhold til egen situation, men også overfor andre i samme situation. Der arbejdes aktivt med viden og holdninger samt færdigheder og troen på egen formåen i forhold til de rammer og vilkår, den enkelte har, for herigennem at styrke evnen til at mestre hverdagen. På den måde kan ferielejren forstås som en kick-start af en længere forandringsproces i familierne, hvor de bliver opmærksomme på egne ressourcer og andre måder at være sammen på som familie.

Omdrejningspunktet i ferielejren er refleksion, læring og udvikling igennem praksis, og der blev forud for lejren fastsat nogle pejlemærker for den overordnede målsætning med indsatsen. For at understøtte og fastholde projektmedarbejdernes fokus på pejlemærkerne, havde de hver aften fælles faglig refleksion og opsamling. Som redskab anvendte de et

refleksionsværktøj udarbejdet på forhånd. Værktøjet dannede ramme for den faglige refleksion, om hvad der gik godt, mindre godt og særlige opmærksomhedspunkter til den efterfølgende dag.

Forud for ferielejren inviteres familierne til et formøde, hvor de har mulighed for at møde hinanden. Her udføres en forventningsafstemning, hvor familierne bliver bedt om at tydeliggøre deres forventninger til ferielejren. På formødet gør projektmedarbejderne det desuden klart, hvilke forventninger der er til aktiv deltagelse på ferielejren. Selve lejren varede 6 dage. Hver dag er der arrangeret forskellige former for aktiviteter for børn og mødre. De forskellige aktiviteter veksler mellem udflugter i naturen, til kulturelle arrangementer i nærområdet (cirkus og musical) og forskellige sociale aktiviteter for børnene. Sigtet med aktiviteterne er, at de skal understøtte og skabe mulighed for fælles familieoplevelser for børn og voksne, og samtidig at de understøtter netværks- og relationsdannelse mellem familierne. I afviklingen af ferielejren bragte projektmedarbejderne forskellige metoder i spil. Til fællesopsamling hver aften blev mødrene blandt andet opfordret til at dele "den gode historie" med hinanden. Den enkelte får her mulighed for at dele positive succesoplevelser fra dagen med gruppen. Det er ikke kun positivt for den enkelte men også for gruppen som helhed. Flere af aktiviteterne i ugens løb er udfordrende og grænseoverskridende for forældrene på en positiv måde, således at forældrene udvider deres opfattelse af deres egen formåen.

Mødrene angiver, at det sociale samvær med andre familier er en meget positiv faktor. Fællesskabet blandt ligesindede giver en gensidig forståelse af hinandens situation, og gør det muligt at møde de andre forældre uden fordomme. Her har projektmedarbejderen en vigtig rolle at spille, da hun fungerer som katalysator for relationsdannelsen. Hun sørger for at skabe en tryghedsplatform for familierne og faciliterer og understøtter relationsdannelsen mellem familierne. Desuden hjælper hun med at sætte rammerne for mødrene, så der fra tid til anden er en pause fra børnene, hvor mødrene har tid til at snakke med hinanden.

Efter ferielejren har alle haft et ønske om at ses igen, men de tager ikke selv initiativ til at invitere hinanden og arrangere at mødes efter familielejren. Derfor har projektmedarbejderen påtaget sig rollen som "grandmother". Hun inviterer til at mødes, men det er familierne, der medbringer mad og står for at udfylde rammerne. Det næste skridt er at få overleveret rollen som "grandmother" til en internt i gruppen, for herigennem at understøtte gruppens videre udvikling i forhold til det aktive medborgerskab.

VIRKER DET?

Et effektstudie af Egmont Fondens feriehjælp for socialt udsatte børnefamilier viser, at en organiseret ferie med andre familier har haft en positiv effekt på en række parametre. Det er særligt i forhold til det interne sammenhold og den generelle trivsel i familien, at der kan påvises effekter af ferien. Fx svarer 84 % af familierne, at deres børn er blevet gladere efter ferien. Det er interessant, at nogle af disse effekter tilmed øges over tid. Fx svarer 61 % af de adspurgte familier umiddelbart efter ferien, at ferien har knyttet familien tættere sammen, mens 68 % svarer det sam-

me et halvt år senere. På samme måde fortæller 68 % af familierne, at ferien har givet dem tro på, at de kan klare flere ting selv, mens dette gælder for 77 % af familierne et halvt år senere⁵⁷. I rapporten bemærker forfatterne derfor, at de organiserede ferier "ikke blot er til glæde, men for mange også til gavn"⁵⁸. Ferierne udgør ikke kun et "pusterum" eller en god oplevelse for familierne, men der kan ligeledes måles langsigtede effekter i forhold til familiernes interne sammenhold og trivsel⁵⁹. Det er dog interessant, at der ikke er en lige så fremtrædende effekt, når det kommer til at etablere relationer til andre voksne og opbygge netværk. Kun 33 % mener således, at de har lært andre voksne at kende på ferien⁶⁰. Dette understreger vigtigheden af at arbejde målrettet på netværksdannelsen undervejs og efter familieferien. I den pågældende evaluering kan det dog også skyldes, at familierne ikke nødvendigvis bor i samme boligområder, hvilket naturligvis gør det sværere at fastholde et bekendtskab eller et venskab efter ferien

Familielejr for enlige mødre i Sønderborg.
Foto: Den boligsociale indsats i Sønderborg

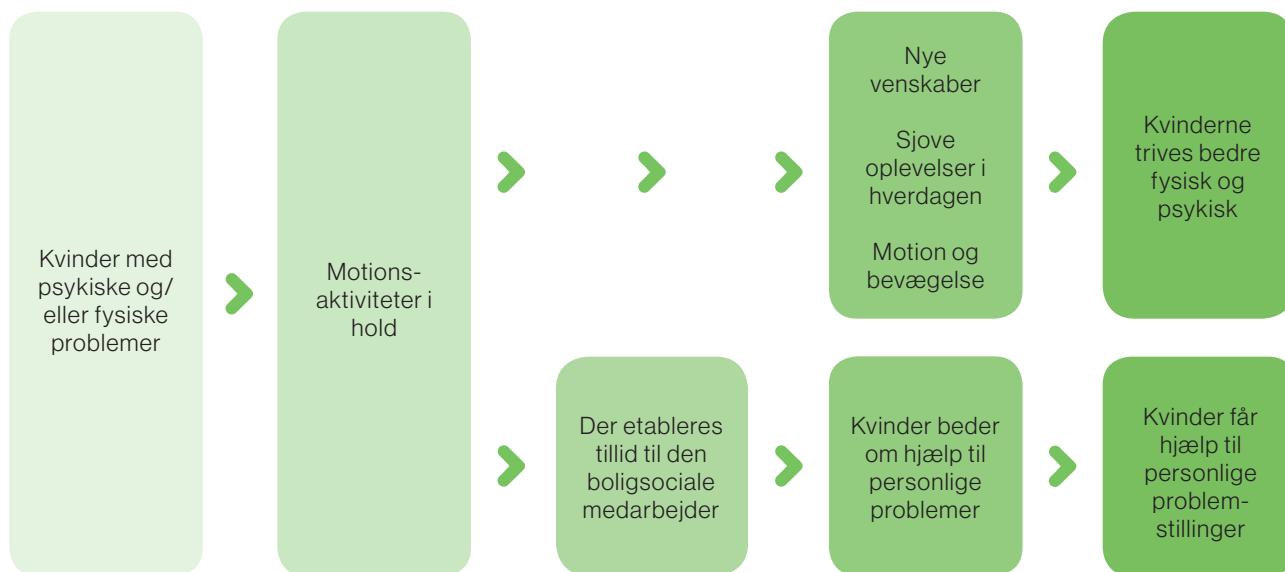

FOKUS PÅ AT ØGE FYSISK OG PSYKISK TRIVSEL FOR FORÆLDRE

Som beskrevet tidligere har mange af forældrene fysiske og psykiske problemer som gør, at de ikke har så stort overskud til at være forældre. I mange helhedsplaner har man fundet ud af, at motionsaktiviteter som fx zumba og stolegymnastik kan være en god måde at arbejde med både den psykiske og fysiske sundhed og trivsel. Desuden kan disse aktiviteter også være en god måde at opbygge et gensidigt kendskab og tillidsforhold mellem brugeren og medarbejderen. Som nævnt tidligere er det først og fremmest kvinder, som er målgruppen for denne form for aktiviteter, og det er derfor primært mødre, vi vil beskrive i dette afsnit.

At vi har valgt at tage motionsaktiviteterne med i kortlægningen af indsatser rettet mod sårbare familier skyldes, at det ser ud til at være en meget udbredt måde at arbejde med sårbare mødres trivsel både psykisk og fysisk. Da forældrenes trivsel er afgørende for, at de kan skabe trygge hjem for deres børn, kan motionsaktiviteter for mødre betragtes som et vigtigt element i at skabe mere harmoniske familier med børn, der trives.

Af figur seks fremgår det, hvilke problemstillinger indsatserne adresserer, hvilket positivt udbytte kvinderne forventes at få ud af at deltage, og hvad de mere langsigtede virkninger forventes at være. Desuden illustrerer modellen også, hvordan motionsaktiviteterne kan være en vej til at etablere et godt kendskab til sårbare mødre, så man kan hjælpe dem med deres personlige problemer.

Figur 6: Modellen illustrerer, hvordan motionsaktiviteter i hold kan fremme sårbare mødres trivsel både fysisk og psykisk. Desuden viser modellen, hvordan motionsaktiviteterne også kan bruges som en platform for at skabe et tillidsforhold, som gør det muligt for den boligsociale medarbejder at hjælpe mødre med mere personlige problemstillinger.

I citatet nedenfor beskriver en boligsocial medarbejder de problemstillinger, målgruppen kæmper med, og hvorfor stolegymnastik er en god måde at arbejde med den målgruppe på:

“ Det gode er jo, at man kan sidde ned, hvis det bliver for meget. Rigtig mange bliver dårlige, hvis de står op for længe. De bliver svimle. Altså alle der kommer her, har et eller andet. Der er ikke nogen, der bare kommer her og siger, 'det går sgu meget godt'. De har jo massive fysiske og psykiske problemer. Alle sammen tager piller for et eller andet. Rigtig mange tager antidepressiver. Eller så får de piller for et eller andet.

Boligsocial familiemedarbejder

Mange af mødrene har alvorlige psykiske problemer som fx PTSD eller depression eller har problemer med smerter i kroppen eller egentlig sygdom. Zumba og stolegymnastik skal selvfølgelig ikke erstatte behandling af psykiske lidelser, men det kan være en god måde at arbejde med at øge mødrenes trivsel.

Motionsaktiviteterne er altså ikke behandling, men kan give kvinderne et afbræk fra hverdagen. Gennem motionsaktiviteter kommer kvinderne ud af lejlighederne og laver noget sjovt, og anderledes end de er vant til, sammen med andre kvinder. Motionsaktiviteterne kan således bryde den sociale isolation ved at introducere kvinderne til andre kvinder i samme situation og dermed udvide deres netværk.

Som sagt lider mange af kvinderne af fysiske smerter i fx ryggen, som der ikke er en entydig forklaring på. Disse smerter kan være psykosomatiske eller kan skyldes en meget passiv tilværelse, hvor kroppen ikke bliver brugt⁶¹. Motionsaktiviteterne giver således kvinderne mulighed for at bruge deres kroppe på måder, som de ikke er vant til i en meget passiv hverdag.

Sidst men ikke mindst skal det nævnes, at motionsaktiviteterne typisk er en del af en større indsats – som fx en kvindecafé – som også brobygger til relevante myndigheder eller aktører. Motionsaktiviteterne kan således også fungere som en måde at skabe en indledende kontakt til kvinder i boligområdet.

“ Zumba er et godt sted at møde de her kvinder, fordi det er uformelt. Man kommer og dyrker motion, så kan man komme til at snakke om nogle ting. Vi spørger ”har du ikke din datter med” eller ”hvad med din svigermor, kom hun nogensinde til Danmark?”. Man viser, at man er interesseret i, hvordan den anden har det. De er også meget åbne. De fortæller gerne og kommer selv hen til mig og siger ”for resten, nu har jeg fået brev fra kommunen, de vil gerne betale min tandlægeregning.” Der skal ikke så meget til, før det lykkes. Her har vi oplevet noget godt sammen. Så er jeg ikke så farlig. Så kan de åbne sig mere op, og så kan det også handle om noget andet end den der tandlægeregning.

Boligsocial familiemedarbejder

VIRKER DET?

I Danmark er der en stigende social ulighed inden for fysisk aktivitet. Det viser en undersøgelse fra Sundhedsstyrelsen om fysisk aktivitet og evidens. Der er generelt en stærk sammenhæng mellem uddannelse og deltagelse i fysisk aktivitet, ligesom andelen af fysisk inaktive er større blandt etniske minoriteter end blandt resten af befolkningen. Sundhedsstyrelsen peger på den sociale motivation, i form af at have nogen at følges med, som en af de vigtigste faktorer i forhold til at komme i gang med at dyrke motion⁶². Der er evidens for, at fysisk aktivitet forebygger en række livsstilssygdomme. Udover de oplagte fysiske fordele ved at dyrke motion, er der tilsyneladende også mulighed for at styrke den mentale sundhed gennem motionsaktiviteter. Af undersøgelsen fremgår det, at man ligeledes kan opnå en række socialpsykologiske gevinster i form af større livsglæde, mere overskud, større social trivsel og mere selvtillid ved at dyrke motion. Undersøgelser har fx vist, at fysisk aktivitet har samme effekt som antidepressivmedicin har på ældre mennesker med svære depressioner⁶³.

FOKUS PÅ AT BYGGE BRO TIL RELEVANTE AKTØRER

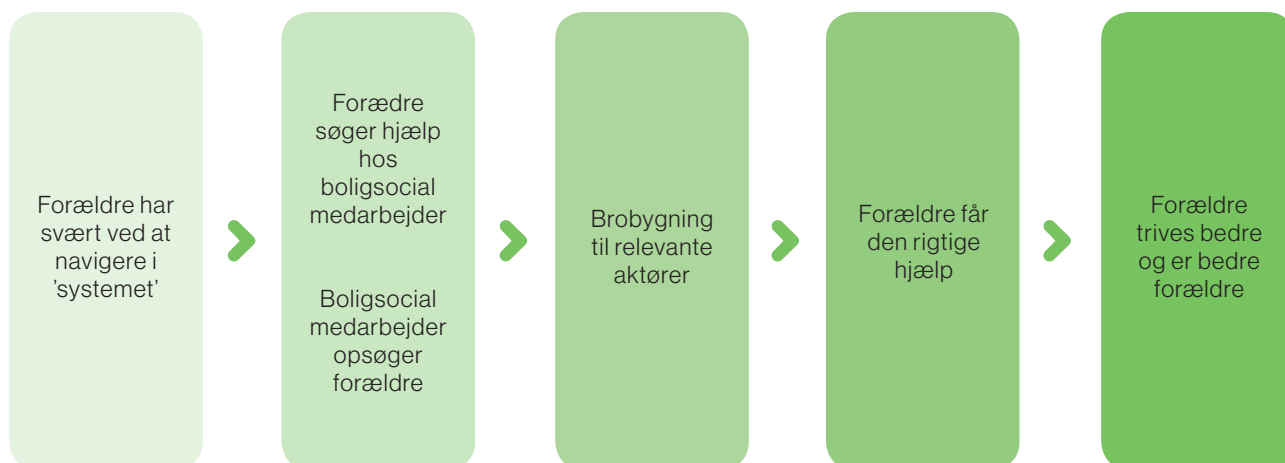
En anden tilgang til arbejdet med sårbare og udsatte familier er brobygning til det kommunale system eller andre aktører, som familien er i berøring med. Brobygning er desuden en naturlig forlængelse af mange af de andre indsatser, som beskrives i denne kortlægning. Figur 7 viser, hvordan boligsociale indsatser kan hjælpe med at bygge bro til relevante aktører.

Problemstillingen består i, at der er forældre, som har nogle personlige problemer, som de har brug for hjælp til at tage hånd om, men at de ikke har tilstrækkelig viden om "systemet" til at kunne finde rundt i det. Det kan fx være økonomiske spørgsmål, helbreds-mæssige spørgsmål, spørgsmål om opholdstilladelse eller spørgsmål i forbindelse med deres børns trivsel og i mange tilfælde det hele på en gang. En ph.d.-afhandling, om sårbare palæstinensiske familier, viser således, at det at håndtere 'kommunen' kan være et krævende fuldtidsarbejde for udsatte familier, som har mange berøringsflader med kommunen⁶⁴. I mange tilfælde magter forældrene derfor ikke at varetage den opgave, det er, at være en socialt udsat familie.

Som allerede beskrevet, har den boligsociale indsats gode forudsætninger for at etablere et tillidsforhold til forældrene, via den kontakt de har til beboerne i hverdagen. Dette tillidsforhold gør, at forældre, som ellers

ikke ville have søgt hjælp, søger hjælp hos den boligsociale medarbejder. Den boligsociale medarbejder kan så hjælpe med at tage kontakt til de relevante aktører. Ofte vil den boligsociale medarbejder tage med til møder med kommunen som forældrens bi-sidder. I mødet kan den boligsociale medarbejder på den ene side hjælpe forældrene med at forstå, hvad møderne handler om, og på den anden side være med til at sikre, at forældrenes syn på sagen kommer frem. Resultatet af denne indsats forventes at være, at der bliver taget skridt til at hjælpe forældrene med deres problemer, således at de på sigt vil trives bedre og dermed kan være bedre forældre for deres børn.

Hvordan de brobyggende indsatser tager form afhænger af kommunens tilbud. I nogle tilfælde er der fremskudte indsatser i boligområdet, hvor forskellige kommunale aktører som fx jobcenter, borgerservice eller socialforvaltningen er at finde i boligområdet. Fremskudte indsatser gør brobygningen lettere, fordi beboerne får et ansigt på 'kommunen', og fordi helhedsplanen kan have et tættere samarbejde med disse aktører i hverdagen. Hvis der ikke er fremskudte indsatser i boligområdet, foregår brobygningen ved, at den boligsociale medarbejder tager med familien 'ind på kommunen' og også i høj grad koordinerer telefonisk. Mange indsatser arbejder brobyggende i mindre omfang, hvor de fra tid til anden hjælper enkelte familier fra boligområdet videre i systemet. Andre arbejder systematisk med brobygning og hjælper

Figur 7: Model som illustrerer, hvordan den boligsociale indsats kan bygge bro til relevante aktører og derigennem bidrage til, at sårbare forældre får hjælp til at håndtere deres personlige problemer.

mere konsekvent børnefamilier fra området ved at deltage i møder med skolen, Børne- og Familieafdelingen, Jobcentret etc.

I det følgende vil vi beskrive en boligsocial indsats, som brobygger til forskellige relevante aktører, der ligger som fremskudte indsatser i samme hus som den boligsociale indsats.

CASE: CAFÉ NORA

Café Nora er et mødested for kvinder bosiddende på Nørrebro. Projektet er skabt i et samarbejde mellem Familierådgivningen på Nørrebro og Helhedsplanen Hothers Plads. Caféen startede op på initiativ fra Familierådgivningen, fordi de havde svært ved at få kontakt til udsatte familier i boligområdet. Dette skyldtes rygter om, at Familierådgivningen kunne fjerne kvindernes børn fra hjemmet, hvis de mødte op til rådgivning. Café Nora blev således startet som en platform, der kunne skabe kontakt til sårbare familier i boligområdet. Caféen startede op i et kælderlokale i Mjølnerparken, men holder nu til i en hjørneejendom, som vender ud imod resten af bydelen.

Caféens målgruppe er kvinder bosiddende på Nørrebro, der typisk har etnisk minoritetsbaggrund, og oftest er kommet til Danmark som flygtninge. Mange af kvinderne er isolerede fra det danske samfund på grund af manglende tilknytning til arbejdsmarkedet og ringe dansk kundskaber. Formålet med projektet er at skabe et rum for disse kvinder, hvor de kan få styrket deres kompetencer som samfundsborgere, få opbygget selvtillid og skabt et socialt netværk. Tanken bag projektet er, at kvindernes isolerede og informationsfattige livsstil påvirker deres børns trivsel. Derfor udgør kvindernes børn den indirekte målgruppe for projektet, da man forsøger at forbedre børnenes trivsel ved at hjælpe kvinderne til at få magt over deres eget liv.

Café Nora udgør et eksempel på en brobyggende indsats, hvor forskellige kommunale aktører har til huse i samme bygning som caféen og har et tæt samarbejde med caféens medarbejdere og brugere. I bygningen er der fremskudt familierådgivning, hvor ansatte i familierådgivningen tilbyder individuelle rådgivnings-

forløb for kvinder og varetager en samtalegruppe for kvinder vedrørende familiespørgsmål. Derudover er der en fremskudt beskæftigelsesindsats, fremskudt Borgerservice, Gældsrådgivning, danskundervisning og så har ejendomsfunktionærerne fast træffetid dagligt i stueetagen.

Betydningen af den fysiske placering og det tætte samarbejde mellem de forskellige aktører vurderes meget positivt af den boligsociale medarbejder i caféen:

“ Der er en god synergieffekt her i huset. Vi kan sende borgere rundt til hinanden. Vi kan formidle vores tillid til hinanden her i huset og sige ”du kan godt gå ind til Birthe inde i jobcentret, fordi hun ved, hvad det handler om og hende stoler vi på.” Det gør det meget, meget nemmere. Og det gør det meget tryggere for kvinderne at gå rundt til de forskellige tilbud

Boligsocial medarbejder, Café Nora

Medarbejderen vurderer, at det er af stor betydning, at man helt konkret kan følge kvinden over til de forskellige aktører. Denne målgruppe kan typisk have svært ved at overskue selv at tage hen til Gældsrådgivningen eller Borgerservice, selv om de måske ligger længere nede ad gaden. Den fysiske placering gør det lettere for medarbejderne at følge kvinderne rundt, og ofte kan kvinderne også selv lettere overskue at benytte de forskellige tilbud, når de ligger i samme bygning. Det tætte samarbejde mellem de forskellige aktører i huset gør det trygt, og det er mere overskueligt for kvinderne selv at kontakte de forskellige instanser, fordi aktørerne kender hinanden.

VIRKER DET?

I en svensk kortlægning, af familiecentre med tværsektorielle indsatser målrettet familier, fremgår det, at der generelt mangler kvantitative effektstudier på området. Kortlægningen indeholder en beskrivelse af Family Centres i England, der er opbygget omkring den såkaldte "neighbourhood model". Centrene er placeret i udsatte boligområder og tilbyder forskellige former for tværgående støtte til både børn og forældre i området. Som eksempel kan nævnes pædagogiske tilbud, socialrådgivning, sundhedsvejledning og rådgivning for arbejdsløse forældre med henblik på at støtte dem i at opnå tilknytning til arbejdsmarkedet. I manglen af kvantitative studier refererer den svenske kortlægning i stedet til kvalitative studier på området. Disse studier viser en stor tilfredshed med centrene

blandt brugerne. Centrene fungerer som en kontaktskabende platform. I den forbindelse understreges vigtigheden af centrenes åbenhed og tilgængelighed for alle beboere i området som en væsentlig faktor i forhold til at virke inkluderende⁶⁵.

Figur 8: Modellen illustrerer, hvordan praktik eller frivilligt arbejde kan styrke selvværd, give større socialt netværk og en større tro på egne muligheder for sårbare forældre, så de kan blive bedre forældre og forbilleder for deres børn.

FOKUS PÅ AT OPBYGGE KOMPETENCER, NETVÆRK OG SELVVÆRD

Nogle indsatser arbejder på at give forældrene mulighed for at opbygge kompetencer, netværk og selvværd gennem forskellige typer frivilligt arbejde eller praktik. Her arbejdes altså ikke direkte med familien, men med at styrke forældrene, så de bliver bedre forældre. Disse indsatser har det til fælles, at de giver forældrene ansvar, som gør, at de vokser med opgaven, får afprøvet nogle nye sider af sig selv og erfarer, at de har nogle kompetencer, de ikke var klar over.

Tanken bag denne type indsats er, at man giver personen små succesoplevelser i forhold til at magte konkrete opgaver og magte den sociale kontakt i det arbejde, som udføres. Disse små succeser styrker personens selvværd, og kan give personen en lyst til og en tro på, at hun kan begå sig på arbejdsmarkedet eller i uddannelsessystemet. En boligsocial medarbejder fortæller, hvordan det kan være en succes for nogle af disse beboere blot at magte at komme ud ad døren. Mange af beboerne har siddet i deres lejlighed i mange år, og blot dét at de kommer af sted om morgenen får dem "i gang" - både i fysisk forstand, men også som mere aktive samfundsborgere.

I figur 8 beskrives, hvilket udbytte personen forventes at få ud af praktikken eller det frivillige arbejde. Det kan fx være social træning, venskaber, anerkendelse,

en følelse af at magte opgaver og struktur på hverdagen. Listen er dog ikke nødvendigvis udtømmende. Dette udbytte forventes at føre til styrket selvværd, større socialt netværk og et blik for andre muligheder end tidligere, og dette forventes igen at føre til, at forældrene kan være – og ikke mindst føle sig som – bedre forbilleder for deres børn. I citatet nedenfor beskriver en mor, hvordan erfaringen med at 'magte alle de mennesker' og oplevelsen af, at 'folk var glade for' hendes arbejde, gav hende gå-på-mod i forhold til at tage en uddannelse:

“ Før jeg startede på uddannelse var jeg sygemeldt, men var frivillig. Så tænkte jeg, at når jeg kan magte alle de mennesker som frivillig hernede, så kan jeg vel også magte skolen. Bare det at man var her, og det var frivilligt, og folk var glade for, at man var der.

Mor og frivillig

CASE: HØJE KOLSTRUP

I Høje Kolstrup i Aabenraa er der børnefamilier, hvor forældrene oplever at være "parkeret" på en førtidspension eller har svært ved at komme ind på arbejdsmarkedet. For at hjælpe disse forældre, med at komme tættere på arbejdsmarkedet og blive styrket i deres hverdag, arbejder man i Familiebasen, som er

den lokale beboercafé, med at lade forældrene komme i praktik eller arbejde som frivillige i beboercaféen. Et udgangspunkt for indsatsen i Høje Kolstrup er, at forældre på den ene side kan have nogle besværligheder i deres liv, men på den anden side kan have ressourcer til at yde en indsats til fællesskabet og være en hjælp for andre, for eksempel som frivillig. Nedenfor beskrives et eksempel på en beboer, som har været både frivillige og i praktik, og hvad det har betydet i hans liv.

JOHNS HISTORIE

John er en af de beboere, der har haft gavn af at komme i Familiebasen i Høje Kolstrup. Han begyndte at komme der i 2011. I Familiebasen kan man komme forbi og drikke en kop kaffe og snakke med andre beboere. Nogle dage er der familiecafé, hvor børnefamilier kan komme forbi og møde hinanden. John er 39 år og bor alene med sin otte-årige datter. Han er arbejdsløs og har været det længe. Han har desuden i mange år kæmpet med hash- og alkoholmisbrug.

Det hele starter en dag, da John og hans datter er ude at gå en tur i boligområdet. De kommer forbi beboerhuset, hvor medarbejderne og nogle af beboerne og deres børn er ved at lave bål. John og hans datter bliver inviteret til at være med. Fra den dag af, kommer John ofte i beboerhuset både alene og sammen med sin datter.

Om onsdagen er der familiecafé. John er god til at bage, og det bliver hurtigt sådan, at han kommer forbi om onsdagen og bager boller til familiecaféen. Det gør han hver onsdag i lang tid, men i nogle perioder, hvor han ikke har det så godt, kommer han ikke om onsdagen. Så ringer Dorte fra Familiebasen til ham for at høre, hvordan han har det. Det betyder meget for John, at der er nogen, der tænker på ham, og næste onsdag kommer han ned og bager boller igen.

John er træt af at være arbejdsløs og vil gerne have et arbejde. Han starter i en praktik i Føtex. Men det er svært, og han bryder sig ikke om at være der. Han synes ikke rigtig, at han passer ind. Så han stopper i praktikken igen. Så foreslår Dorte, at han kommer i praktik i Familiebasen. Det synes John er en god idé. Han kan godt lide at komme i Familiebasen og har jo

længe gjort en frivillig indsats der. De aftaler det med Johns sagsbehandler i Jobcentret, og han starter i praktik 20 timer om ugen. Han laver praktisk arbejde, bager boller, er med til at arrangere familiecafé og andre arrangementer. John er der i 9 måneder. Ved siden af praktikken går han i misbrugsbehandling. Det går rigtig godt. Dorte følger hele tiden med i, hvordan det går, både med praktikken, med misbrugsbehandlingen og derhjemme.

Efter 9 måneder kan John godt mærke, at han trænger til at komme videre. Han har været glad for at være i Familiebasen, men nu trænger han til at prøve noget andet. Han snakker med Dorte om, hvad han godt kunne tænke sig. John kan godt lide at male, og Dorte spørger ham, om han måske kunne tænke sig at blive noget indenfor malerfaget. Det tænker John over. Det kunne måske godt være en idé!

I dag er John optaget på grundforløbet på maleruddannelsen og skal starte efter sommerferien. Det glæder han sig til. Han kommer en gang imellem forbi familiebasen, men det er ikke så tit mere. Han har alt for travlt. Han går stadig i misbrugsbehandling. Selvom John hverken drikker eller ryger hash mere, er det en side af ham selv, som han altid må leve med. Og så har han købt en kolonihave, som han bruger meget tid i sammen med sin datter.

VIRKER DET?

Der er evidens for, at frivilligt socialt arbejde har positive fysiske og psykiske helbredsmæssige konsekvenser for de frivillige personer. En amerikansk undersøgelse viser, at medlemskab af en frivillig forening mindsker risikoen for psykologisk nød og depression og øger livsglæden, og at mennesker, som arbejder frivilligt, har en signifikant højere selvrespekt end andre mennesker. Studiet viser, at sammenhængen mellem psykisk velbefindende og frivilligt arbejde går begge veje. Det er typisk personer med socioøkonomisk og psykisk overskud, der udfører frivilligt arbejde. Men studiet påviser ligeledes, at der er en signifikant ændring at spore i den frivilliges psykiske velbefindende før det frivillige arbejde påbegyndes og bagefter. Dermed kan det udelukkes, at den positive sammenhæng udelukkende skyldes de frivilliges

eksisterende overskud. Der er en positiv sammenhæng mellem antallet af timer, man arbejder frivilligt, og graden af oplevet lykke, livsglæde, fysisk sundhed og følelsen af at magte livet. Der peges på flere mulige grunde til, at frivilligt socialt arbejde medfører større trivsel for den frivillige. For det første følelsen

af at betyde noget for samfundet og for det andet, at det frivillige arbejde tilbyder en identitet som en del af den givne indsats og en følelse af mening med livet⁶⁶. Denne konklusion understøttes ligeledes af CFBU's egne undersøgelser af frivillige i det boligsociale arbejde⁶⁷.

52. Ud over disse fem tilgange er en sjette indsatsstype meget udbredt i helhedsplanerne, nemlig Bydelsmødre. Disse indsatser er karakteriseret ved at være et koncept, som benytter den samme metode, men det kan være meget forskelligt, hvad der egentligt ligger i indsatsen. Vi vil derfor ikke placere den under én af de ovennævnte kategorier. CFBU har tidligere evalueret pilotprojektet med at indføre Bydelsmødre i Danmark. Vi vil derfor ikke behandle bydelsmødre i denne kortlægning, men henvise til CFBU's evaluering af bydelsmødreindsatsen "Projekt Bydelsmødre. En samlet evaluering".

53. Nogle af disse indsatser er i helhedsplaner fra 2006-2010 puljen og har således kørt i mange år. Nogle af disse er ved at lukke ned, mens andre fortsætter - ofte i en fornyet form - i en ny helhedsplan med en ny bevilling. Fra denne pulje er der også projekter, som allerede er lukket ned. Andre indsatser er fra 2010-2014 puljen. Her er der nogle, der har kørt i et års tid, mens andre kun lige er startet op.

54. Læs mere om afgrænsningen af kortlægningen i afsnittet 'Sådan har vi gjort'.

55. Oldrup, Helene Hjort og Vitus, Kathrine 2011: 149-152

56. Oldrup, Helene Hjort og Vitus, Kathrine 2011: 161.

57. Rådgivende Sociologer 2012: 32-35.

58. Rådgivende Sociologer 2012: 37.

59. Rådgivende Sociologer 2012: 44.

60. Rådgivende Sociologer 2012: 34.

61. Singhammer, John et al. 2008.

62. Sundhedsstyrelsen 2006: 19f.

63. Sundhedsstyrelsen 2006: 16ff.

64. Johansen, Mette Louise 2013.

65. Socialstyrelsen i Sverige 2008: 56ff.

66. Thoits, Peggy A. et al. 2001: 115-131.

67. Sigurd, Frederik et al. 2012.

LITTERATUR

BOVBJERG, ANNE. 2013. Trauments anatomi I: Konferencerapport: Familieliv i eksil. Om en styrket indsats for udsatte og traumeramte flygtningefamilier.

CENTER FOR ALTERNATIV SAMFUNDSANALYSE. 2013. Udsatte enlige mødre – en rapport om vilkår og hverdag.

CHRISTENSEN, ELSE. 2004. 7-årige børn med anden etnisk baggrund. Forældrenes ressourcer, børnenes udvikling, skolestart og kontakt med socialforvaltningen. (SFI 04:28).

CHRISTENSEN, ELSE. 2006. Opvækst med særlig risiko. Indkredsning af børn med behov for en tidlig forebyggende indsats. (SFI 06:04).

CHRISTENSEN, KLAUS ODGAARD ET AL. 2010. Projekt bydelsmødre – en samlet evaluering. Center for Boligsocial Udvikling.

DEDING, METTE ET AL. 2006. Børnefamiliernes balance mellem familie- og arbejdsliv. (SFI 06:32).

DEDING, METTE & GERSTOFT, FREDERIK. 2009. Børnefattigdom i Danmark 2002-2006. (SFI 09:10).

DEDING, METTE & OLSSON, MARTIN. 2009. Hverdagsliv for 11-årige med anden etnisk baggrund end dansk, København. (SFI 09:23).

DAHL, KAREN MARGRETHE. 2005. Børn, integration og ligestilling arbejdsrapport 3.

DAHL, KAREN MARGRETHE & JAKOBSEN, VIBEKE. 2005. Køn, etnicitet og barrierer for integration – fokus på uddannelse, arbejde og foreningsliv. (SFI 05:01).

EJRNÆS, MORTEN. 1987. Forældreindflydelse – også for indvandrere? I: Dansk Pædagogisk Tidsskrift, 3. årg. 35.

EKSPERTUDVALGET OM FATTIGDOM. 2013. En dansk fattigdomsgrænse. Analyser og forslag til opgørelsesmetoder

JAKOBSEN, KRISTIAN THOR. 2014. Analyse: Øget koncentration af fattige i særligt udsatte boligområder. Fonden Kraka

JENSEN, TINA & LIVERSAGE, ANIKA. 2007. Fædre, Sønner, Ægtemænd. Om maskulinitet og manderoller blandt etniske minoritetsmænd. (SFI 7:28).

JOHANSEN, METTE LOUISE. 2013. In the Borderland. Palestinian Parents navigating Danish Welfare State Interventions. DIGNITY Danish Institute Against Torture.

LARSEN, JØRGEN ELM. 2004. Fattigdom og social eksklusion – Tendenser i Danmark over et kvart århundrede (SFI 04:27).

LAUSTSEN, METTE ET AL. 2010. Udsatte børnefamilier i Danmark. (SFI 10:14).

LOMBARDO, KERRI & MOTTA, ROBERT. 2008. Secondary Trauma in Children of Parents with Mental Illness I: Traumatology nr. 14.

MONTGOMERY, EDITH. 2005. Traumatiserede flygtningefamilier I: Månedsskrift for Praktiserende Læger, årg. 83.

MØLLER, SØREN & STEPHENSEN, IBEN. 2004. Arbejdsløshed og selvmordsadfærd. Center for selvmordsforskning.

NIELSEN, JANNIE. 2014. Men i Danmark er det børnene der bestemmer over mor – Etniske minoritetsmødres kamp for at give deres børn en meningsfuld opdragelse i Danmark, Kandidatspeciale ved Det humanistiske fakultet, Københavns Universitet.

NIELSEN, JENS CHRISTIAN ET AL. 2010. Når det er svært at være ung i Danmark – Unges trivsel og mistrivsel i tal. Center for Ungdomsforskning.

NØRGAARD, BRITTA. 2005. Axel Honneth og en teori om anerkendelse. Tidsskrift for Socialpædagogik nr. 16.

OLDRUP, HELENE HJORT & VITUS, KATHRINE. 2011. Indsatser overfor 0-3-årige og deres forældre – en systematisk forskningsoversigt. (SFI 11: 32).

THOITS, PEGGY A. ET AL. 2001. Volunteer Work and Well-Being in: Journal of Health and Social Behavior, 42 (june).

ROSDAL, ANDERS. 2006. Integration på arbejdsmarkedet af ikke-vestlige indvandrere og efterkommere. SFI 14: 2006 (Arbejdsrapport).

RÅDGIVENDE SOCIOLOGER. 2012. Effekter af feriehjælp til udsatte børnefamilier. Analyse af kort- og langsigtede effekter af feriehjælp.

SCHLÄGER, DITTE ET AL. 2005. Sundhedsforhold blandt etniske minoriteter. Statens Institut for Folkesundhed

SEIDENFADEN, LINE 2011. Den uhåndterbare målgruppe? Mænd med etnisk minoritetsbaggrund i krydsfeltet mellem integrations- og ligestillingspolitik. (Speciale).

SIGURD, FREDERIK ET AL. 2013. Boligsociale sundhedsindsatser – Sundhed og udsatte boligområder. Center for Boligsocial Udvikling.

SIGURD, FREDERIK ET AL. 2012. Frivillige i det boligsociale arbejde. Center for Boligsocial Udvikling.

SINGHAMMER, JOHN ET AL. 2008. Etniske minoriteters sundhed. Center for Folkesundhed, Region Midtjylland.

SKYTTE, MARIANNE. 2007. Etniske minoritetsfamilier og socialt arbejde. Gyldendal Akademisk.

SOCIALSTYRELSEN I SVERIGE. 2008. Familjecentraler. Kartläggning och Kundskapsöversikt.

SUNDHEDSSTYRELSEN. 2010. Etniske minoriteter i det danske sundhedsvæsen.

SUNDHEDSSTYRELSEN. 2006. Fysisk aktivitet og evidens – livsstilssygdomme, folkesygdomme og risikofaktorer mv.